

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

ՀՀ Շիրակի մարզի Գյումրի համայնքի ավագանու
«14» փետրվարի 2023 թվականի
N 21-Ա որոշման

ԳՅՈՒՄՐԻ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԿՈՇՏ ԿԵՆՑԱՂԱՅԻՆ ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ
ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՊԼԱՆ
2023-2027թթ

ք. ԳՅՈՒՄՐԻ 2023թ

Գյումրի համայնքի աղբահանության կառավարման ռազմավարական պլանը մշակվել է ԵՄ աջակցությամբ, «Դաշինք՝ հանուն կայուն և կանաչ կառավարման» ծրագրի շրջանակում, փորձագիտական թիմի կողմից, համայնքապետարանի աշխատակիցների և ծրագրային թիմի աջակցությամբ՝

Արմեն Վարոսյան, «Դաշինք՝ հանուն կայուն և կանաչ կառավարման» ծրագրի՝ աղբահանության կառավարման գծով փորձագետ

Նատալյա Լափաուրի, «Դաշինք՝ հանուն կայուն և կանաչ կառավարման» ծրագրի ղեկավար

Արման Շաբոյան, Համայնքի ղեկավարի օգնական, «Գյումրու կոմունալ ծառայություն» Համայնքային բյուջետային հիմնարկի տնօրենի նախկին ժ/պ, Գյումրու համայնքապետարան

Արմինե Փանոյան, «Դաշինք՝ հանուն կայուն և կանաչ կառավարման» ծրագրի՝ Աղբահանության ռազմավարության մշակման առաջադրանքի համակարգող

Գյումրի համայնքի աղբահանության կառավարման ռազմավարական պլանի մշակմանն աջակցող աշխատանքային հանձնաժողովի և աշխատանքային խմբի կազմը.

Ախ նախագահ

- Արման Շաբոյան Համայնքի ղեկավարի օգնական

Ախ քարտուղար

- Արմինե Փանոյան «ԿԿԿ» Դաշինք ծրագրի հաշվետվությունների գծով մասնագետ

Ախ անդամներ

- Արտավազդ Ոսկանյան «Գյումրու կոմունալ ծառայություն» համայնքային բյուջետային հիմնարկի (այսուհետ հիմնարկ) տնօրենի ժամանակավոր պաշտոնակատար
- Կարեն Վարդանյան հիմնարկի բրիգադիր
- Հովհաննես Մարտիրոսյան հիմնարկի բրիգադիր
- Արտուշ Մովսիսյան հիմնարկի դենդրոլոգ

Հապավումների ցանկ

ԱԸՊ	Արտադրողի ընդլայնված պատասխանատվություն
ԱՊԿ	Արտադրողի պատասխանատվության կազմակերպություն
ԱՐՄՍՏԱՏ	ՀՀ վիճակագրական կոմիտե
ԵՄ	Եվրոպական միություն
ԵՏՄ	Եվրասիական տնտեսական միություն
ԷՀԿ	Էկոլոգիա պես համահունչ կառավարում
ԿԱՕ	Կազմակերպություններ և առևտրի օբյեկտներ
ԿԶՆ	Կայուն զարգացման նպատակ
ԿԹ	Կոշտ թափոն
ԿԿԹ	Կոշտ կենցաղային թափոն
ԿԿԹԿ	Կոշտ կենցաղային թափոնների կառավարում
ՀԱՀ	Հայաստանի մերկյան համալսարան
ՀԸԳՀ	Համապարփակ ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր
ՀԿ	Հասարակական կազմակերպություն
ՀՀ	Հայաստանի Հանրապետություն
ՀՈԱԿ	Համայնքային ոչ առևտրային կազմակերպություն
ՆՕԿ	Նյութի օգտահանման կայան
Շ/Ք	Շինարարության նքան դման
ՇՄՆ	Շրջակա միջավայրի նախարարություն
ՊՄՀ	Պետություն-մասնավոր համագործակցություն
ՊՈԱԿ	Պետական ոչ առևտրային կազմակերպություն
ՏԻՄ	Տեղական ինքնակառավարման մարմին
ՏԿԵՆ	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն
ՏՀԿ	Տարանջատ հավաքման կենտրոն

Բովանդակություն

Հապավումների ցանկ	2
Բովանդակություն	4
Երախտագիտության խոսք	Ошибка! Закладка не определена.
Աղյուսակների ցանկ	6
Ներածություն. ինչո՞ւ և ինչպե՞ս մշակել կոշտ թափոնների տեղական կառավարման պլան.....	8
ԿԿԹ կառավարման քաղաքականությունները. միջազգային պարտավորություններ, ազգային գերակայություններ և առկա ռազմավարություն	Ошибка! Закладка не определена.
Ազգային օրենսդրություն և ԿԿԹ կառավարման տեղական պլանավորմանը ներկայացվող պահանջներ	13
Աղբահանության համակարգի 2021-2023 թթ. Ռազմավարությունը	13
ԿԿԹ կառավարման տեղական պլանավորմանը ներկայացվող պահանջներ	13
Ինստիտուցիոնալ կառուցակարգ. ազգային, տարածքային և տեղական կառավարման մարմինների դերը	14
Տեղական կարգավորումներ.....	14
ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանավորման կարևորությունը և սույն Ուղեցույցի դերը	14
Պլանավորման գործընթացում հանրային մասնակցությունը	15
Տվյալների հավաքագրման պահանջներ և ստանդարտներ	15
ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանի կառուցվածք	16
ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանի իրագործման հաշվետվություն և մշտադիտարկում	17
1 ԱՌԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ	19
1.1 Ներածություն (պլանի ամփոփագիր)	21
1.2 Հիմնախնդիրներ, առաջնահերթություններ, տեսլական	21
1.3 Պլանավորման տարածքի բնութագիր	5
1.4 Թափոնների քանակ և բաղադրություն.....	6
1.5 Թափոնների գործածություն.....	26
1.6 Իրազեկության ներկայիս մակարդակ	39
1.7 Ֆինանսավորում և բյուջե	44
1.8 Նախկինում սահմանված նպատակների մշտադիտարկում և գնահատում	Ошибка! Закладка не определена.
2 ՊԼԱՆԱՎՈՐՈՒՄ	58
2.1 Կանխատեսումներ.....	58
2.2 Կանխադրույթներ	59
2.3 Նպատակների և թիրախների սահմանում (կարճաժամկետ և միջնաժամկետ)	59
2.4 Գործողությունների պլան (կարճաժամկետ և միջնաժամկետ)	68

2.5	Երկարաժամկետ զարգացում.....	71
2.6	Պլանավորված գործողությունների իրագործման համար պահանջվող բյուջե և ֆինանսավորում.....	71
2.7	Թափոնների կառավարման բյուջետավորում.....	71
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Ա – ԿԹ տեղական կառավարման պլանի կառուցվածք		81
<u>ՀԱՎԵԼՎԱԾ Բ -ԿԿԹ կառավարման քաղաքականությունները. միջազգային պարտավորություններ, ազգային գերակայություններ և առկա ռազմավարություն</u>		
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Գ - Խառը չտեսակավորված կոշտ կենցաղային թափոններում սովորաբար պարունակվող վտանգավոր թափոնների ոչ ամփոփ ցանկ.....		83
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Դ - Օգտակար նյութեր		99
2.8	Ռազմավարություններ և զեկույցներ	99
2.9	Ձեռնարկներ և ուղեցույցներ.....	99
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Ե - ԿԹ տեղական կառավարման պլանի իրագործման հաշվետվության ձև.....		100
2.10	Հաշվետվության ամփոփագիր	100
2.11	Սահմանված նպատակների և թիրախների իրագործումը.....	100
2.12	Թերի իրագործված նպատակների վերլուծություն	102
2.13	ԿԹ կառավարման ընթացիկ պլանում փոփոխումների անհրաժեշտության վերլուծություն	102
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Զ – ԿԹ տեղական կառավարման պլանավորման համար անհրաժեշտ որոշ ելակետային տվյալներ		103
2.14	Աղբի գոյացում.....	103
2.15	Թափոնների բաղադրություն	103

Աղյուսակների ցանկ

- Աղյուսակ 1 – Պլանավորման տարածքի նկարագրություն՝ ըստ տարածքի տեսակների (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 2 - Ժողովրդագրական տեղեկություններ (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 3 - Թափոն գոյացնող հիմնական աղբյուրների տեսակը և քանակը (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 4 – Պլանավորման մեջ օգտագործվող թափոնների գործածության ձևերը և դրանց նկարագրությունը
- Աղյուսակ 5 - Թափոնների քանակն ըստ հիմնական հոսքերի և դրանց գործածության ձևերի (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 6 - Թափոնների քանակն ըստ երկրորդային հոսքերի և դրանց գործածության փուլերի (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 7 - Թափոնների բաղադրությունն ըստ բաժնեմասերի (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 8 - Համայնքներում կոշտ թափոնների հավաքն ըստ մեթոդի և բնակչության ծածկույթի (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 9 - Աղբահանության գործող օպերատորներ
- Աղյուսակ 10 - Թափոնների տեղափոխումն ըստ հոսքերի և գործածության ձևի (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 11 - Վերօգտագործում իրականացնող արտադրողներ (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 12 - Վերանորոգման կարողություններ (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 13 - Ոչ ֆորմալ հատվածի կողմից իրականացվող թափոնների տեսակավորում և օգտահանում (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 14 - Թափոնների գործածության կայանքներ (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 15 - Աղբավայրեր և աղբանոցներ (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 16 - Աղբավայրերի մուտքի ճանապարհահատվածներ (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 17 – ԿԿԹ տեղական կառավարման մեջ շահակիրների ներգրավվածության աստիճանը (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 18 - ԿԿԹ տեղական կառավարման մեջ շահակիրների ներգրավվածությունն ըստ թափոնի հոսքերի (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 19 - Անձնակազմի կարողությունների գնահատում (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 20 – Հանրային իրազեկության ներկայիս մակարդակ
- Աղյուսակ 21 – Թափոնների կառավարման ծառայություններից բնակիչների գոհունակության մակարդակ
- Աղյուսակ 22 - Պլանավորման տարածքում բնակչության և ԿԱՕ-ների հետ կնքված պայմանագրերը
- Աղյուսակ 23 - Պլանավորման տարածքում աղբի կառավարման եկամուտներն ու ծախսերը վերջին տարում՝ ըստ եռամսյակների
- Աղյուսակ 24 - Բնակչությունից և ԿԱՕ-ներից գանձվող մուտքերը և հավաքման տոկոսները վերջին տարում՝ ըստ եռամսյակների
- Աղյուսակ 25 - Աղբահանության ընթացիկ վճարի մանրամասներ՝ ըստ հիմնական հոսքերի
- Աղյուսակ 26 - Թափոնների գործածության հասանելի տարբերակների արժեքն ըստ հոսքերի (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 27 – Կոշտ թափոնների կառավարման ինքնարժեքը՝ ըստ հիմնական հոսքերի (ընթացիկ տարվա դրությամբ)
- Աղյուսակ 28 - ԿԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի ունակությունը՝ հասնելու նախկինում սահմանված նպատակներին՝ ըստ գործածության ձևի -
- Աղյուսակ 29 - ԿԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի ունակությունը՝ լուծելու բնապահպանական, առողջապահական և աշխատանքի անվտանգության խնդիրները
- Աղյուսակ 30 - ԿԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի արդյունավետությունը վարչական և կազմակերպական կառուցվածքի առումով
- Աղյուսակ 31 - Իրավախախտումների վիճակագրություն և վերլուծություն
- Աղյուսակ 32 - Տվյալների բացակայության (բացերի) վերլուծություն
- Աղյուսակ 33 - Նախկինում սահմանված նպատակների իրագործման համար անհրաժեշտ նախնական փոփոխություններ ԿԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգում
- Աղյուսակ 34 - ԿԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգի բնապահպանական, առողջապահական և աշխատանքի անվտանգության բնութագիրը բարելավելու համար անհրաժեշտ նախնական փոփոխություններ
- Աղյուսակ 35 - ԿԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգի արդյունավետությունը վարչական և կազմակերպական կառուցվածքի առումով բարելավելու համար անհրաժեշտ նախնական փոփոխություններ
- Աղյուսակ 36 - Պլանավորման ժամանակաշրջանում կանխատեսելի փոփոխություններ

Աղյուսակ 37 – Պլանավորման ժամանակաշրջանում թափոնների նախատեսված գոյացում և գործածության կարողությունների հասանելիություն

Աղյուսակ 38 - ԿԿԹ գործածության միջնաժամկետ թիրախներ և դրանց հասնելու կարողությունների հասանելիություն պլանավորման ժամանակաշրջանում

Աղյուսակ 39 - ԿԿԹ գործածության երկարաժամկետ թիրախներ և դրանց հասնելու կարողությունների հասանելիություն պլանավորման ժամանակաշրջանում

Աղյուսակ 40 - ԿԿԹ տեղական կառավարման մեջ շահակիրների ներգրավվածության աստիճանը (պլանավորման ժամականաշրջանում)

Աղյուսակ 41 - ԿԿԹ տեղական կառավարման մեջ շահակիրների ներգրավվածությունն ըստ թափոնի հոսքերի (պլանավորման ժամականաշրջանում)

Աղյուսակ 42 - Անձնակազմի կարողությունների զարգացման նպատակներ

Աղյուսակ 43 - Գործողությունների պլան կարճաժամկետ և միջնաժամկետ թիրախներին հասնելու համար

Աղյուսակ 44 - Թափոնների գործածության նոր կայանքների ապագա ներդրումներ և անհրաժեշտ ուսումնասիրություններ (երկարաժամկետ հեռանկարում)

Աղյուսակ 45 – Կարճաժամկետ միջոցառումների բյուջե և ֆինանսավորում

Աղյուսակ 46 – Միջնաժամկետ միջոցառումների բյուջե և ֆինանսավորում

Աղյուսակ 47 – Միջոցառում (Ա) - մանրամասն աշխատանքային պլան և բյուջե

Աղյուսակ 48 – Միջոցառում (Բ) - մանրամասն աշխատանքային պլան և բյուջե

Աղյուսակ 49 - Պլանավորման տարածքում աղբի կառավարման նախատեսվող եկամուտներն ու ծախսերը պլանավորման տարիներին

Աղյուսակ 50 – Բնակչությունից, ԿԱՕ-ներից և այլ աղբյուրներից նախատեսվող մուտքերը պլանավորման տարիներին

Աղյուսակ 51 - Կոշտ թափոնների կառավարման նախատեսված ինքնարժեքը՝ ըստ հիմնական հոսքերի (պլանավորման ժամանակաշրջանում)

Աղյուսակ 52 – Հաշվետու ժամանակաշրջանում սահմանված նպատակների և թիրախների իրագործումը

Աղյուսակ 53 – Հաշվետու ժամանակաշրջանում թերի իրագործված նպատակների վերլուծություն

Աղյուսակ 54 - Տարվա ընթացքում առաջացած թափոնների հիմնական ցուցանիշները, 2015-2019 թթ, ՀՀ Վիճակագրական կոմիտե

Գյումրի համայնքի կոշտ կենցաղային թափոնների կառավարման ռազմավարական պլան

/ներածական խոսք/

Հարգանքով՝

Վարդգես Սամսոնյան

Գյումրի համայնքի ղեկավար՝

Ներածություն.

ԳԼԽԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

- Գյումրի համայնք. համառոտ ակնարկ
- ԿԿԹ կառավարման քաղաքականությունները. միջազգային պարտավորություններ, ազգային գերակայություններ և առկա ռազմավարություն
- Ազգային օրենսդրություն և ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանավորմանը ներկայացվող պահանջներ
- Ինստիտուցիոնալ կառուցակարգ. ազգային, տարածքային և տեղական կառավարման մարմինների դերը
- Տեղական կարգավորումներ
- Տեղական ԿԿԹ կառավարման կարևորությունն ու մարտահրավերները
- Պլանավորման գործընթացը և հանրային մասնակցության դերը
- Տեղական ԿԿԹ կառավարման պլանի կառուցվածք
- Տեղական ԿԿԹ կառավարման պլանի իրագործման հաշվետվություն
- Տվյալների հավաքման պահանջներ և ստանդարտներ

Գյումրի համայնք. համառոտ ակնարկ

Գյումրի համայնքի տարածքը կազմում է 4444 հեկտար: Համայնքի բնակչությունը կազմում է 158,826 մարդ, իսկ փաստացի բնակչության թիվը՝ 118,600 մարդ է: Գյումրին գտնվում է մայրաքաղաք Երևանից 121 կմ հեռավորության վրա:

Համայնքն ունի աշխարհագրական հարմար դիրք, որը ակոսվում է Չերքեզի, Զաջուռի և այլ ձորերով: Ռելիեֆը հարթավայրային է՝ ծածկված լճագետային և հրաբխային շուրջ 350մ հզորության նստվածքներով: Գյումրու օդը կազդուրիչ է ու առողջարար, բուսականությունը տափաստանային է, գետահովիտներում աճում են ակացիա, թխկենի, հացենի և այլ ծառատեսակներ: Քաղաքը տարեկան ստանում է մոտ 2500 ժամ արեգակնային լույս և ջերմություն: Մեծ է հորդաբուխ աղբյուրների քանակը, որոնք միասին մեկ վայրկյանում տալիս են 1200 լիտր ջուր: Համայնքի մոտով հոսում է Հայաստանի Հանրապետության ջրառատ գետերից մեկը՝ Ախուրյանը:

Գյումրին գտնվում է 8-9 բալանոց սեյսմիկ գոտում: Այստեղ 1840թ. հունիսի 20-ին, 1846թ. մարտի 22-ին, 1926թ. հոկտեմբերի 29-ին, 1988թ. դեկտեմբերի 7-ին տեղի են ունեցել աղետալի երկրաշարժեր՝ մարդկային մեծ զոհերով և նյութական կորուստներով:

Գյումրի համայնքի տարածքը գտնվում է կլիմայական ցուրտ գոտում, որտեղ հունվարի միջին ջերմաստիճանը տատանվում է -5°C մինչև -12°C , հուլիսին միջին ամսական ջերմաստիճանը՝ 16°C և ցածր: Ձմեռը ցուրտ է, կայուն, և երկարատև ձյան ծածկույթը սկսվում է նոյեմբերի վերջից և վերջանում ապրիլի 2-րդ տասնօրյակում: Գարունը երկարատև է, ցուրտ: Ամառը կարճ է, զով և խոնավ՝ փոփոխական եղանակով: Աշունը սառն է: Աշնանային ցրտահարությունները սկսվում են սեպտեմբերի վերջին և հոկտեմբերի սկզբին: Շրջակայքը հարուստ է շինանյութերով՝ տուֆով, բազալտով, դիատոմիտով, կավով, սևահողային արգավանդ դաշտերով:

Գյումրու տարածքում մարդկանց բնակեցման մասին հայտնի է սկսած մ.թ.ա. VI դարից: Այս մասին հիշատակել է հին հույն պատմիչ Քսենոփոնը: Հայկական մատենագրության մեջ Կումայրին (Գյումրու հնագույն անվանումն է) առաջին անգամ հիշատակվում է 773-775 թթ. արաբական տիրակալության դեմ ապստամբության հետ կապված: Միջին դարերում Կումայրին արդեն խոշոր համայնք էր: 1804 թ. ռուս-պարսկական պատերազմի ժամանակ (1804-1813 թթ.) Կումայրին մտնում է Ռուսաստանի Կայսրության կազմ: 1837 թ. քաղաքից ոչ հեռու հիմնադրվում է ռուսական ամրոց, նույն թվականին էլ Կումայրի է

այցելում Կայսր Նիկոլայ I-ը, և Կոմայրին վերանվանվում է Ալեքսանդրապոլ՝ ի պատիվ Կայսրուհի Ալեքսանդրայի: 1840 թ. Ալեքսանդրապոլը պշտոնապես դառնում է քաղաք, իսկ 1850թ. դառնում է Էրիվանի գավառի Ալեքսանդրապոլի շրջանի կենտրոն: Շուտով, լինելով սահմանային բերդ-քաղաք, Ալեքսանդրապոլը դարձավ առևտրի և արհեստների կարևոր կենտրոն, հայ մշակույթի խոշորագույն կենտրոն Անդրկովկասում: 1899 թ. Թիֆլիս-Ալեքսանդրապոլ, Ալեքսանդրապոլ-Երևան երկաթուղային գծի կառուցումից հետո, որը 1906 թ. ձգվեց մինչև Ջուղա և հետո դեպի Թավրիզ, Ալեքսանդրապոլը դարձավ կարևորագույն երկաթուղային հանգույցներից մեկը: Դա շրջադարձային պահ էր քաղաքի սոցիալ-տնտեսական և մշակութային կյանքում: Թիֆլիսից և Բաքվից հետո Ալեքսանդրապոլը համարվում էր երրորդ ամենամեծ և ամենակարևոր առևտրային կենտրոն Կովկասում: 1924 թ. Ալեքսանդրապոլը վերանվանվեց Լենինական, իսկ 1991 թ. սկզբին՝ Կոմայրի: 1991 թ. սեպտեմբերի 21-ի Հայաստանի անկախության հռչակումից հետո քաղաքին վերադարձվեց իր պատմական անվանումը՝ Գյումրի:

ԿԿԹ կառավարման քաղաքականությունները, միջազգային պարտավորություններ, ազգային գերակայություններ և առկա ռազմավարություն(մանրամասները՝ Հավելված Բ-ում)

2020 թ. -ի սեպտեմբերի 21-ին ՀՀ կառավարության կողմից ներկայացված Հայաստանի ռազմավարական զարգացման շրջանակը՝ «Հայաստանի փոխակերպման ռազմավարություն 2050»-ը, սահմանում է մեզանպատակներ,¹ որոնցից մի քանիսն ուղիղ առնչություն ունեն թափոնների կառավարման հետ: Ընտրված մեզանպատակներն են՝

1. ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ԵՎ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ՀՈՂԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆ
2. ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՎՈՂ ԵՎ ՄԱՏՉԵԼԻ ԷՆԵՐԳԻԱ
3. ԲԻՋՆԵՍԻ ՀԱՄԱՐ ԳՐԱՎԻՉ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
4. ՄԱՔՈՒՐ ԵՎ ԿԱՆԱԶ ՀԱՅԱՍՏԱՆ:

2015 թ.-ին Հայաստանը նախաձեռնեց ազգայնացման և իրականացման մասնակցային գործընթաց կայուն զարգացման նպատակների համար (ԿՀՆ-ներ),² որոնցից մի քանիսն ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն ներառում են թափոնների կառավարմանն առնչվող հարցեր:

Թափոնների կառավարմանն առնչվող հարցերը նաև արտացոլված են առանցքային ազգային ռազմավարություններում և միջազգային համաձայնագրերում, ինչպիսիք են, օրինակ, ՀՀ կառավարության 2019-2023 թթ-ի ծրագիրը [iv], ՀՀ 2017-2036 թթ.կոշտ թափոնների կառավարման համակարգի զարգացման ռազմավարությունը [iv], Մաքուր արտադրության հայեցակարգը [iv], ՀՀ և ԵՄ միջև ստորագրված համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը (ՀԸԳՀ) [vi]:

ՀՀ սահմանադրություն և թափոններին վերաբերող միջազգային համաձայնագրեր

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության 10-րդ և 12-րդ հոդվածներում սահմանվում են բնական ռեսուրսների օգտագործման պայմանները:

¹ Այս խնդրի վերաբերյալ մանրամասն տվյալները հասանելի են հետևյալ կայքէջում՝ <https://www.gov.am/en/news/item/9554/>:

²ԿՀՆ-ների իրագործման վերաբերյալ մանրամասները հասանելի են հետևյալ (անգլերեն) զեկույցում “SDG Implementation Voluntary National Review (VNR) Armenia”, https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/19586Armenia_VNR_2018.pdf:

Հայաստանը թափոնների կառավարմանն առնչվող 10 միջազգային համաձայնագրերի կողմ է: Տես, Հավելված Բ.Աղյուսակ 1 - Հայաստանի մասնակցությունը թափոնների կառավարմանն առնչվող միջազգային համաձայնագրերին: Աղյուսակ 2 - Հայաստանի կողմից ստորագրված բնապահպանությանն առնչվող միջպետական համաձայնագրեր:

ՀՀ կառավարության 2019-2023 թվականների ծրագիր

2019 թ.-ի փետրվարին հրապարակված կառավարության ծրագրով սահմանվում են երկրի բնապահպանական կառավարման ընդհանուր ուղղությունները՝ հատկապես կենտրոնանալով քիմիական նյութերի և թափոնների (ներառյալ հանքարդյունաբերական թափոնների)՝ բնապահպանական առումով արդյունավետ կառավարման վրա: Քաղաքացիների համար հարմար և էկոլոգիապես անվտանգ կենսապայմաններ ապահովելու և շրջակա միջավայրի ու հանրային առողջության վրա կոշտ կենցաղային թափոնների բացասական (վտանգավոր) ազդեցությունները նվազեցնելու նպատակով ծրագիրը նախատեսում է հետևյալը՝

- միջազգային ստանդարտներին համապատասխանող թափոնների կառավարման համակարգ հիմնելու ինստիտուցիոնալ շրջանակ,
- թափոնների կառավարման ծախսերի վերականգնում՝ թափոնների բարելավված հավաքման վճարի և ոլորտում ավելի արդյունավետ պայմանագրերի կնքման և իրավական շրջանակի միջոցով,
- թափոնների հեռացման և վերամշակման ծրագրերի իրականացում միջազգային հաստատությունների հետ համագործակցությամբ:

ՀՀ կառավարության ծրագրի կիրարկումն ապահովելու նպատակով ՀՀ կառավարության 16.05.2019 թ.-ի թիվ 650-Լ որոշմամբ հաստատվել է Կառավարության 2019-2023 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագիրը: Հավելված Բ-ի Աղյուսակ 3-ում ներկայացված է կոշտ կենցաղային թափոնների կառավարման հիմնական ուղղություններին ծրագրով (N-65Ա) սահմանված աջակցող գործողությունների ամփոփ նկարագրությունը:

Արտադրատեսակների համար արտադրողի (ներմուծողի) պատասխանատվության ընդլայնման (ԱՊԸ) համակարգերի ներդրման ռազմավարություն

2018 թ. -ի ապրիլի 12-ին ՀՀ կառավարությունն ընդունել է «Արտադրատեսակների համար արտադրողի (ներմուծողի) պատասխանատվության ընդլայնման համակարգերի ներդրման ռազմավարությանը և դրանից բխող 2018-2021 թվականների միջոցառումների ծրագրին հավանություն տալու մասին» արձանագրային որոշումը: ԱՊԸ հիմքում ընկած ռազմավարության համաձայն՝ արտադրողը կամ ներմուծողը, տվյալ առարկայի արտադրության (ներմուծման) սկզբնական փուլում նախատեսում է այդ արտադրատեսակի (ապրանքի) օգտագործման վերջնական փուլում առաջացող բնապահպանական ազդեցությունները կանխարգելի (կամ բացասական ազդեցությունները չեզոքացնող) միջոցառումներ ու կրում է վարչական և ֆինանսական պատասխանատվություն նշված բացասական ազդեցությունների վերացման համար: ԱՊԸ համակարգի նպատակները հետևյալն են.

1. թափոնների արտադրության կանխարգելում,
2. թափոնների քանակի նվազեցում դրանց գոյացման սկզբնաղբյուրում,
3. վերամշակում՝ որպես երկրորդային հումքային նյութեր,
4. վերամշակում՝ որպես երկրորդային էներգետիկ ռեսուրս,

5. թափոնների թաղում աղբավայրերում (թափոնների կառավարման ամենաքիչ նախընտրելի մեթոդ):

ԱՊԸ համակարգի ներդրման հիմնական երկարաժամկետ նպատակը բնապահպանական պահանջները բավարարող արտադրության խթանումն է, ինչը կօգնի կանխելու շրջակա միջավայրի աղտոտումը և նվազեցնելու բնական ռեսուրսների գործածությունը արտադրության բոլոր ցիկլերում, ինչպես նաև կրճատելու թափոնների վերամշակման ծախսերը:

Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր (ՀԸԳՀ)

Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը ՀՀ և ԵՄ միջև ստորագրվել է 2017 թ.-ի նոյեմբերի 24-ին:³

Ստորև ներկայացված են ՀԸԳՀ շրջանակում թափոնների կառավարման վերաբերյալ Հայաստանի ստանձնած պարտավորությունները, որոնք բերված են որպես թիրախներ՝ ենթակա իրականացման սահմանված ժամանակահատվածում.

- մինչև 2020 թ. -ը ունենալ հանրությանը բնապահպանական տեղեկություններ տրամադրող համակարգ,
- մինչև 2021 թ. -ը մշակել աղբավայրերում տեղադրվող կենսաքայքայվող կենցաղային թափոնների քանակի կրճատման ազգային ռազմավարություն,
- մինչև 2021 թ. -ը սահմանել վերահսկողության և մշտադիտարկման ընթացակարգեր՝ աղբավայրերի շահագործման, փակման և հետագա խնամքի փուլերում,
- մինչև 2021 թ. -ը սահմանել դիմումների և թույլտվությունների համակարգ և թափոնների ընդունման (աղբավայրերում) ընթացակարգեր,
- մինչև 2022 թ. -ը մշակել թափոնների կառավարման պլաններ՝ թափոնների հիերարխիայի հինգ քայլերի և թափոնների կանխարգելման ծրագրերի համաձայն,
- մինչև 2023 թ. -ը սահմանել թափոնների հավաքում և փոխադրում իրականացնողների և գործողությունների ռեեստր,
- մինչև 2024 թ. -ը սահմանել ամբողջական ինքնաձախսաձեռնման մեխանիզմ՝ համաձայն «աղտոտողը վճարում է» և «արտադրողի ընդլայնված պատասխանատվություն» սկզբունքների,
- մինչև 2024 թ. -ը սահմանել գոյություն ունեցող աղբավայրերի բարելավման պլաններ,
- մինչև 2024 թ. -ն ունենալ սահմանված համակարգ, որն ապահովում է համապատասխան թափոնի մշակումը՝ նախքան դրա տեղադրումն աղբավայրում,
- մինչև 2025 թ. -ը օպերատորների համար սահմանել պարտավորություններ՝ ձեռնարկելու անհրաժեշտ կանխարգելման և վերականգնման միջոցառումներ, ներառյալ պատասխանատվություն ծախսերի համար,
- մինչև 2025 թ. -ը խիստ պատասխանատվություն սահմանել վտանգավոր աշխատանքային գործողությունների համար:

³Ժամանակացույցին առնչվող հավելվածը մտնում է ուժի մեջ է մտնում ՀԸԳՀ-ի ստորագրման պահից՝ 2017 թ.-2017թ. -ի նոյեմբերի 24-ից և հասանելի է հետևյալ հղումով՝ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:60b9829d-a1f1-11e7-a56f-01aa75ed71a1.0015.02/DOC_2&format=PDF:

Ազգային օրենսդրություն և ԿԿԹ կառավարման տեղական պլանավորմանը ներկայացվող պահանջներ

Թափոնների վերաբերյալ ՀՀ օրենսդրությունը ներառում է տասնյակ օրենքներ⁴ և թափոնների կառավարմանն առնչվող ենթաօրենսդրական ակտեր: Հայաստանը ստորագրել է թափոններին առնչվող ավելի քան 10 միջազգային պայմանագիր և համաձայնագիր: Հավելված Բ-ում բերված **Ошибки!**

Источник ссылки не найден.-ը ներկայացնում է ՀՀ օրենսդրական դաշտի ընդհանուր կառուցվածքը:

Աղբահանության համակարգի 2021-2023 թթ. Ռազմավարությունը

ՀՀ կառավարության 2021 թ. ապրիլի 1-ի N 464 - Լ որոշման համաձայն հաստատվել է Հայաստանում աղբահանության համակարգի ռազմավարությունը և ռազմավարության կիրարկումն ապահովող 2021-2023 թվականների միջոցառումների ծրագիրը:⁵ Ռազմավարությունը սահմանում է աղբահանության կայուն համակարգի զարգացման ստորև ներկայացված գերակայություններն ու ուղղություններ:

ԿԿԹ կառավարման տեղական պլանավորմանը ներկայացվող պահանջներ

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության (2015 թ. դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով) 9-րդ գլուխը նվիրված է տեղական ինքնակառավարմանը, որի 179-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, սահմանում է, որ «Տեղական ինքնակառավարումն իրականացվում է համայնքներում և որ տեղական ինքնակառավարումը տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավունքն ու կարողությունն է՝ համայնքի բնակիչների շահերից ելնելով, Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան, սեփական պատասխանատվությամբ լուծելու համայնքային նշանակության հանրային հարցերը»:

Սկզբունքորեն ՏԻՄ մարմիններն իրավունք ունեն անելու այն, ինչ բխում է իրենց համայնքի բնակիչների շահերից և արգելված չէ օրենքով: «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝

- համայնքի պարտադիր խնդիրներից են «... համայնքի աղբահանությունը և սանիտարական մաքրումը, կոմունալ տնտեսության աշխատանքների ապահովումը...»
- համայնքի ավագանին «... իրականացնում է «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված լիազորություններ».
- համայնքի ղեկավարը «... կազմակերպում է աղբահանությունը և սանիտարական մաքրումը, ինչպես նաև իրականացնում է «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված այլ լիազորություններ»:

ԿԿԹ կառավարման տեղական պլանի մշակմանը ներկայացվող առանձին իմպերատիվ իրավական պահանջներ ամրագրված չեն ՀՀ օրենսդրությամբ, այդ իսկ պատճառով համայնքները հիմնականում չունեն աղբի/աղբահանության կառավարման ռազմավարական պլաններ: Չնայած դրանց մշակման և համայնքի ավագանու կողմից ընդունման մի քանի հաջողված փորձեր եղել են միջազգային կազմակերպությունների դրամաշնորհային ծրագրերի շրջանակներում, այնուամենայնիվ, դրանք մնացել են թղթի վրա և գրեթե չեն կիրառվում:

⁴ Հայաստանում թափոնների կառավարմանն առնչվող օրենսդրական ակտերի թարմացված ցանկը հասանելի է ՀԱՀ Յակոբեան բնապահպանական կենտրոնի թափոնների ռեսուրսների շտեմարանում (<https://wrl-ace.aua.am/hy/legislation>):

⁵ Որոշումը, ռազմավարությունը և դրա կիրարկումն ապահովող միջոցառումների ծրագիրը հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=151384>

Անգամ ներկա իրավակարգավորումներով՝ համայնքներն իրավունք ունեն և կարող են ունենալ ԿԿԹ կառավարման տեղական ռազմավարական պլաններ, սակայն առաջնորդվում են այն սկզբունքով, որ չկա դրանք ունենալու իմպերատիվ պահանջ, և ինքնակամ չեն ձեռնարկում կարճաժամկետ, միջնաժամկետ և երկարաժամկետ ռազմավարական պլանավորում իրականացնելու քայլեր:

Ինստիտուցիոնալ կառուցակարգ. ազգային, տարածքային և տեղական կառավարման մարմինների դերը

Թափոնների կառավարման և աղբահանության ոլորտը կարգավորող ՀՀ գործող օրենսդրությունը խիստ կարիք ունի վերանայման. մասնավորապես պետք է հստակեցնել բոլոր սուբյեկտների լիազորությունների իրավական սահմանները՝ հիմք ընդունելով ԵՄ լավագույն փորձը և ՀՀ միջազգային պայմանագրերով ստանձնած պարտավորություններից բխող պահանջները:

Իրականում «Թափոնների մասին» և «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» երկու առանձին օրենքներում ոլորտի հասկացություններ սահմանելը և համանման հարաբերություններ կարգավորելը իրավական անհստակություն է ստեղծում, որը դժվարացնում է իրավական նորմերի պատշաճ կիրառումն ու պաշտպանությունը:

Տեղական կարգավորումներ

Ոլորտի կարգավորման ներկա ժամանակաշրջանի⁶ խնդրահարույց հարցերից մեկն այն է, որ հստակ սահմանված չէ աղբահանության ծառայության նկարագրությունը և հիմնավորված կամ տարբերակված չէ դրան համապատասխան վճարվելիք տեղական վճարի չափը (սահմանված գինը)՝ ըստ մատուցվող ծառայության տեսակի և որակի:

Համայնքներում չեն տարանջատվում աղբահանության և սանիտարական մաքրման տարածքներն ու ծառայության շրջանակը, հետևաբար դժվար է տարանջատել համայնքային բյուջեի ծախսերն ըստ այդ ծառայությունների, հատկապես այն դեպքերում, երբ աղբահանության ծառայությունն իրականացվում է ՀՈԱԿ-ների կողմից:

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» օրենքով պահանջվում է, որ համայնքի ավագանին հաստատի համայնքի սանիտարական մաքրման սխեման, սակայն իրավական տեսանկյունից ճիշտ կլինի սահմանել, որ համայնքի ավագանին պարտավոր է հաստատել աղբահանության կառավարման ռազմավարական պլանը, որի անբաժանելի մասը կլինի սանիտարական մաքրման սխեման:⁷

ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանավորման կարևորությունը

ԿԿԹ կառավարման ազգային ռազմավարության նպատակների իրականացումը մեծապես կախված է տեղական մակարդակում թափոնների կառավարումից: Օրինակ՝ աղբավայր հեռացվող թափոնների քանակի կրճատման կամ օգտահանվող թափոնների քանակի ավելացման ազգային թիրախներին հասնելը կախված է տեղական մակարդակում տեսակավորված հավաքման պլանավորումից և դրա

⁶ Իրավական կարգավորումները վերլուծված են 2021 թվականի մարտի դրությամբ:

իրականացումից: Վերջինս հաճախ բախվում է մի շարք խնդիրների: Հայտնի է, որ տեսակավորված հավաքման արդյունավետությունն ուղղակիորեն կապված է բնակչության վարքագծից, ուստի պլանավորման անբաժանելի մաս պետք է կազմեն իրազեկության բարձրացման ծրագրերը և ՏԻՄ-երի կողմից համայնքի հետ տարվող այլ աշխատանքներ: ԿԿԹ տեղական կառավարման այլ մարտահրավերներից է ճշգրիտ տվյալներ հավաքելը, որը կարևոր դեր ունի պլանավորման գործում, ուստի և ՏԻՄ-երը պետք է պլանավորման մեջ ներառեն նաև անհրաժեշտ տվյալների հավաքման մեխանիզմների կիրառումը:

Պլանավորման գործընթացում հանրային մասնակցությունը

ԿԿԹ տեղական կառավարումը պատշաճ պլանավորելու համար համայնքն ապահովել է բնակչության և այլ շահառուների մասնակցությունը:

ԵՄ 2001/42/EC դիրեկտիվի⁸ համաձայն՝ հանրության ներգրավումը պարտադիր պահանջ է բնապահպանական ռազմավարական գնահատման համար, որի մեջ մտնում է նաև թափոնների կառավարումը: Այն համահունչ է նաև Օրիոսի կոնվենցիային,⁹ որի պահանջներից է համայնքի բնակչությանը և հասարակական կազմակերպությունների սեկտորին աստիճանաբար մասնակից դարձնել շրջակա միջավայրի պահպանությանն ուղղված համայնքային նշանակության իրավական ակտերի մշակման գործընթացին:

Տվյալների հավաքագրման պահանջներ և ստանդարտներ

Արդյունավետ ռազմավարական պլանավորումը գրեթե անհնար է առանց հավաստի տվյալների առկայության, ուստի դրանց հավաքումը պլանավորման անբաժանելի մասն է: Որքան շատ և որքան հավաստի ու ճշգրիտ են մուտքագրվող տվյալները, այնքան ավելի ամփոփ և լիարժեք է հնարավոր նկարագրել և գնահատել առկա իրավիճակը, որը, ինչպես նշվել է, ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանի երկու հիմնական բաղադրիչներից է: Հավաստի ու ճշգրիտ տվյալներ հավաքելն ամենևին հեշտ աշխատանք չէ, հատկապես երբ դա արվում է առաջին անգամ: Կարևոր է ստեղծել տվյալների հավաքի՝ արդյունավետ, հարատև ու կայուն մեխանիզմներ թե՛ ազգային, թե՛ համայնքային մակարդակով:

Պլանավորման համար թերևս ամենակարևոր տվյալներից մեկն է համայնքում գոյացող թափոնների քանակը՝ արտահայտված ըստ համայնքի (մարզի կամ երկրի) կամ մեկ շնչի՝ միավոր ժամանակահատվածում առաջացրած թափոնների զանգվածով: Օրինակ՝ Երևան քաղաքում 2019 թվականին գոյացել է մոտ 330 հազար տոննա կոշտ կենցաղային թափոն: Մեկ շնչի հաշվով ԿԿԹ գոյացման ցուցանիշը նույն տարվա համար կարտահայտվի որպես 325 կգ/տարի կամ 0.9 կգ/օր: Այս ցուցանիշները ճշգրիտ հաշվարկելու համար անհրաժեշտ են կայուն մեխանիզմներ, մասնավորապես՝ համայնքում աղբահավաք ընկերություններին հասանելի թափոնների կշռման ենթակառուցվածք ինչպես համայնքային աղբավայրում, այնպես էլ տեսակավորման կամ օգտահանման կայանքներում, եթե առկա են: Հակառակ դեպքում, այդ ցուցանիշը կլինի միայն մոտարկման արդյունք, որը պիտանի չի լինի, օրինակ, 3 տարվա կտվածքով համայնքում թափոնների գոյացման փոփոխությունները արձանագրելու համար:

⁸ Դիրեկտիվը հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/42/oj>

⁹ Օրիոսի կոնվենցիան հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://ec.europa.eu/environment/aarhus/>

Համայնքային աղբավայրերում տեղադրվող թափոնների քանակը մեկ այլ կարևոր ցուցանիշ է, որի մասին հավաստի և ճշգրիտ տվյալների հավաքն, ինչպես նշվեց, հնարավոր է միայն աղբավայրերում անցակետերի, կշեռքների և տարրական վերահսկողության առկայության պարագայում: Ճիշտ է՝ այլընտրանքային աղբյուր կարող է լինել համայնքից հավաքված թափոնները աղբավայր հեռացնող աղբատարների թիվը, սակայն ակնհայտ է, որ այդ դեպքում տվյալները ճշգրիտ չեն լինի, քանի որ քաշը հաշվարկվելու է ըստ աղբատարի ծավալի՝ ընդունված խտության գործակցով (օր. 0.5 տ/մ³), որը գրեթե միշտ տարբեր է: Վերջին դեպքում նաև հաշվի չեն առնվի խնդրո առարկա աղբավայրում անվերահսկելի ձևով տեղադրվող աղբի քանակները:

Մեկ այլ առանցքային ցուցանիշ է համայնքում գոյացող աղբի բաղադրությունը, որի ճշգրիտ գնահատումը հնարավոր է միայն հստակ մեթոդաբանությամբ և պարբերականությամբ արվող նմուշառման և վերլուծության պարագայում:

2000 թ.-ից Հայաստանում իրականացված ութ ծրագրերը ներառել են թափոնների քանակի և բաղադրության վերլուծություն՝ որպես ծրագրի մաս կամ դրա հիմնական նպատակ: Դրանք բոլորն իրականացվել են տարբեր մեթոդաբանությունների կիրառմամբ, երկրի տարբեր հատվածներում և տարբեր սեզոնների ընթացքում, ուստի և արդյունքները միմյանց հետ համադրելի չեն:¹⁰

Ամենավերջին վերլուծությունն իրականացվել է 2019 թ.-ի ամռանը Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի (ՀԱՀ) Յակոբեան բնապահպանական կենտրոնի կողմից Հայաստանի կառավարության հետ համագործակցությամբ՝ «Թափոնների քանակի և բաղադրության ուսումնասիրություն» ծրագրի շրջանակում: Կոշտ կենցաղային թափոնների փորձանմուշներ են վերցվել 6 համայնքներում (Երևան, Արարատ, Կապան, Հրազդան, Գյումրի և Վանաձոր)՝ նպատակ ունենալով ձեռք բերելու ներկայացուցչական ընտրանք ողջ երկրի համար: Թեստերի իրականացման համար կիրառվել է ԵՄ-ում օգտագործվող (մասնավորապես Շվեդիայում) մեթոդաբանություն, որը հարմարեցվել է հայկական համատեքստին:¹¹

ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանի կառուցվածք

Միջազգային պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ ԿԿԹ կառավարման պլաններն ունենում են հիմնականում միանման կառուցվածք, որը կարող է տարբերվել մասնավոր ենթաբաժինների կազմակերպման մակարդակում: Սույն ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանի կառուցվածքը մշակվել է հիմք ընդունելով Եվրոպայի խորհրդի բնապահպանական կոմիտեի կողմից մշակված ԿԿԹ (ազգային) պլանավորման ուղեցույցը:¹² Տեղական պլանավորումը, ինչպես և ազգայինը, ենթադրում է երկու հիմնական մաս՝ առկա իրավիճակի գնահատում և հետագա պլանավորում: Ուստի և առաջարկվող ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանը բաղկացած է համապատասխան երկու գլուխներից՝ իրենց բաժիններով: ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանը ունի հետևյալ կառուցվածքը՝

¹⁰ ՀԱՀ Յակոբեան բնապահպանական կենտրոն (2020). ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ. Հայաստանի ամերիկյան համալսարան և «LIFE» հիմնադրամ: Ծրագրի կայքէջ՝ <https://ace.aua.am/hy/waste/governance/>:

¹¹ Հայաստանի Հանրապետության թափոնների քանակի և բաղադրության վերլուծություն, Երևան. ՀԱՀ Յակոբեան բնապահպանական կենտրոն և ՀԱՀ «Մանուկյան Սիմոն» հետազոտական հիմնադրամ, «LL Bolagen», (2020): Ծրագրի կայքէջ՝ <https://ace.aua.am/hy/waste/composition/>:

¹² Preparing a Waste Management Plan: A methodological guidance note, 2012. Հասանելի է անգլերեն՝ լեզվով հետևյալ կայքէջում՝ <https://ec.europa.eu/environment/waste/plans/index.htm>:

ԱՌԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

- 1.1. Ներածություն (պլանի ամփոփագիր)
- 1.2. Հիմնախնդիրներ, առաջնահերթություններ, տեսլական
- 1.3. Պլանավորման տարածքի բնութագիր
- 1.4. Թափոնների քանակ ու բաղադրություն
- 1.5. Թափոնների գործածություն
- 1.6. Իրազեկության առկա մակարդակ
- 1.7. Ֆինանսավորում և բյուջե
- 1.8. Նախկինում սահմանված նպատակների մշտադիտարկում և գնահատում

2. ՊԼԱՆԱՎՈՐՈՒՄ

- 2.1. Կանխատեսումներ
- 2.2. Կանխադրույթներ
- 2.3. Տեսլականի, նպատակների և թիրախների սահմանում (կարճաժամկետ և միջնաժամկետ)
- 2.4. Գործողությունների պլան
- 2.5. Երկարաժամկետ զարգացում
- 2.6. Պլանավորված գործողությունների իրագործման համար պահանջվող բյուջե և ֆինանսավորում
- 2.7. Թափոնների կառավարման բյուջետավորում

ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանի իրագործման հաշվետվություն և մշտադիտարկում

Ցանկացած ռազմավարական պլանավորում և դրանից բխող գործողությունների իրագործում պետք է գնահատվի՝ ըստ արդյունքների: Դա արվում է ընթացիկ պլանում սահմանված թիրախների և նպատակների իրագործումը սահմանված ցուցանիշների համաձայն գնահատելու միջոցով: Այնուհետև իրականացվում է խոչընդոտների և խնդիրների վերլուծություն, որի արդյունքում պլանում փոփոխություններ անելու անհրաժեշտություն կարող է առաջանալ՝ թիրախներին ավելի արդյունավետ ձևով հասնելու նպատակով:

ՏԻՄ-երի կողմից մշակված ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանի իրագործումը ենթադրում է լիազոր մարմինների կողմից մշտադիտարկում, որը պետք է իրականացվի հաշվետվությունների միջոցով:

Հաջորդ երկու գլուխներում քայլ առ քայլ ներկայացվում են Գյումրու կոշտ կենցաղային թափոնների ռազմավարական պլանը:

1 ԱՌԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

1 ԱՌԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

- 1.1 Ներածություն (պլանի ամփոփագիր)
- 1.2 Հիմնախնդիրներ, առաջնահերթություններ, տեսլական
- 1.3 Պլանավորման տարածքի բնութագիր
- 1.4 Թափոնների քանակադադրություն
- 1.5 Թափոնների գործածություն
- 1.6 Իրազեկության առկա մակարդակ
- 1.7 Ֆինանսավորում և բյուջե

Պլանի անվանում	ԳՅՈՒՄՐԻ ՀԱՄԱՅՆՔՈՒՄ ԿՈՇՏ ԿԵՆՑԱՂԱՅԻՆ ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ 2022-2026թթ.-ի ՊԼԱՆ
Պլանավորման մեջ ընդգրկված համայնք(ներ)	Գյումրի
Պլանավորման ժամանակաշրջան	2023-2027թթ.
Ներկայացվող պլանին ախատեսված վերանայման ամսաթվերը	2023 թ. սեպտեմբեր 2025 թ. սեպտեմբեր
Պլանը կազմող անձանց անուն, ազգանուն, պաշտոն	Արմեն Վարդսյան, «Դաշինք՝ հանուն կայուն և կանաչ կառավարման» ծրագրի՝ աղբահանության կառավարման գծով փորձագետ Աջակցությամբ՝ Նատալյա Լափաուրի, «Դաշինք՝ հանուն կայուն և կանաչ կառավարման» ծրագրի ղեկավար Արման Շաբոյան, Գյումրու համայնքի ղեկավարի օգնական Արմինե Փանոյան, «Դաշինք՝ հանուն կայուն և կանաչ կառավարման» ծրագրի՝ Աղբահանության ռազմավարության

	մշակման առաջադրանքի համակարգող
Պլանը կազմող անձանց էլ. հասցե	քաղաք Գյումրի, Վարդանանց հր. 1
Պլանի էլեկտրոնային տարբերակը ներբեռնելու էլ. հասցե	https://www.gyumricity.am/

1.1 Ներածություն

Գործընթաց և մեթոդաբանություն

Գյումրի համայնքի աղբահանության ռազմավարական պլանը մշակվել է ԵՄ ֆինանսավորմամբ և Վանաձորի և Գյումրիի համայնքապետարանների համաֆինանսավորմամբ իրականացվող «Դաշինք՝ հանուն կայուն և կանաչ կառավարման» ծրագրի շրջանակում:

Պլանի մշակումն իրականացվել է Գյումրու համայնքապետարանի աշխատանքային խմբի և ծրագրային թիմի աջակցությամբ, մի շարք հանդիպումների արդյունքում: Ստորև աղյուսակում ներկայացված են այդ հանդիպումների թեմաները:

N/N	Հանդիպումների ցանկ	Մասնակիցներ
1.	Իրավական և քաղաքականության հարցերով ծրագրի աշխատանքային խմբի մեկնարկային հանդիպում՝ ռազմավարական պլանավորման քայլերը նախանշելու նպատակով: Աղբահանության հարցերով աշխատանքային խմբի ստեղծում	Իրավական և քաղաքականության հարցերով ծրագրի աշխատանքային խումբ
2.	Աղբահանության հարցերով աշխատանքային խմբի հանդիպում, աղբահանության իրավիճակի ներև խնդիրների ամփոփ ներկայացում:	Աղբահանության հարցերով աշխատանքային խումբ
3.	Աղբահանության ոլորտի հիմնահարցերի մասնակցային վերհանում չորս հիմնական ոլորտներով 1. Համակարգ և օրենսդրություն 2. Աղբի հավաքում և հեռացում 3. Ֆինանսա-տնտեսական գործունեություն 4. Հանրային իրազեկում և մասնակցություն	Աղբահանության հարցերով աշխատանքային խումբ
4,	Աղբահանության ոլորտի հիմնահարցերի առաջնահերթությունների որոշում: Ուժեղ և թույլ կողմերի վերլուծություն	Աղբահանության հարցերով աշխատանքային խումբ
5,	Ռազմավարական պլանի մշակում և ներկայացում աշխատանքային խմբին	Փորձագետներ
6,	Ռազմավարական պլանի ներկայացում" հանրային լսումներ	Աշխատանքային խումբ
7,	Ռազմավարական պլանի ներկայացում համայնքի ավագանուն	Համայնքի ավագանու, աշխատանքային խմբի անդամներ
8.	Ռազմավարական պլանի հաստատում համայնքի ավագանու կողմից	Ավագանու նիստ՝ աշխատանքային խմբի մասնակցությամբ

1.2 Հիմնահարցեր, խնդիրներ, առաջնահերթություններ, տեսլական

Տեսլականներ կարաժամկետնպատակներ

Գյումրի համանքի աղբահանության կառավարման ուսումնասիրությունների, ինչպես համայնքապետարանի և այլ շահակիր կողմերի հետ հանդիպումների հիման վրա վերլուծվել է աղբահանության ներկավիճակը, որը փորձում է պատասխանել «որտե՞ղ ենք մենք այժմ» հարցին: Դրանք շարադրվել են ներկայիս իրավիճակի մասին միջարքտվյալների և աղբահանության ներքին թույլ ու թուժեղ կողմերի վերլուծությամբ:

Միաժամանակ աշխատանքային խմբի հետ համատեղ որոշվել է աղբահանության տեսլականը և ներկարաժամկետնպատակները՝ «որտե՞ղ ենք մենք ուզում լինել» հարցադրմամբ:

Աղբահանության տեսլականը արտահայտում է հավաքական ըմբռնումը այն բանի, թե ապագայում ինչ ցանկալի և իդեալական իրավիճակ է տրվում քաղաքի հայտնվել աղբահանության կազմակերպումը Գյումրիում:

Աղբահանության տեսլականը աշխատանքային խմբի հետ քննարկման արդյունքներով էլ է հետևյալ ձևակերպմանը:

Աղբահանության արդյունավետ համակարգի ստեղծում՝ հիմնված աղբի կրճատման, վերամշակման և շրջակա միջավայրի պաշտպանության նույն ժամանակահատվածում, գործելակերպի, ֆինանսապես կենսունակ կառավարման և հանրության աջակցության և մասնակցության վրա:

Աղբահանության ոլորտները և ռազմավարական նպատակները

Աշխատանքային խմբի հետ համատեղ խմբավորվել են զարգացման ոլորտները, որոշվել են աղբահանության ռազմավարական ուղղությունները և սահմանվել են ներկարաժամկետնպատակները:

Աղբահանության զարգացումը պահանջում է կոմպլեքս մոտեցում, հետևաբար ռազմավարությունը պետք է հիմնվի տարբեր ոլորտների զարգացման վրա: Այդ ոլորտներն են.

- Ա. Համակարգի զարգացում (կառավարում և կազմակերպչական հարցեր, ներքին օրենսդրություն և կանոնակարգեր)
- Բ. Աղբահանության տեխնիկական միջոցների զարգացում (Աղբի կուտակման, հավաքման, տեղափոխման, տեղակայման, տեսակավորման, վերամշակման/վնասազերծման տեխնիկական հնարավորություններ և ձևեր)
- Գ. Ֆինանսական-տնտեսական արդյունավետություն (ինքնածախսաձեռնարկային հնարավորություններ և տնտեսական արդյունավետության բարձրացում, աղբահանության վճարների գանձման մեթոդներ, թափոնների տեսակավորման և վերամշակման հնարավորություններ և այլն)
- Դ. Հանրային իրազեկություն և մասնակցություն (երկկողմանի տեղեկատվության կիրառում):

Նշված ուղղություններին համապատասխան ձևակերպվել են 4 ներկարաժամկետնպատակներ՝ հաշվի առնելով Գյումրիի աղբահանության տեսլականը:

Ստորև ձևակերպված յուրաքանչյուր նպատակ ենթադրում է Գյումրիի աղբահանության ընդլայնված զարգացման խնդիրներ և նրանց օպերատիվ ապահովման և կրթնապաստանների կառուցման նպատակ:

Ստորև ձևակերպված են այդ 4 նպատակները, որոնք համապատասխանում են վերոնշյալ ոլորտներին.

- Ա. Ինստիտուցիոնալ օրենսդրական զարգացում (կառավարում և կազմակերպչական հարցեր, ներքին օրենսդրություն և կանոնակարգեր):

Նպատակ 1. Բարելավել Գյումրիում աղբահանության կառավարման /համակարգը և լորտի ներքին/ տեղական օրենսդրությունը:

Բ. Աղբահանության կառավարման ենթակառուցվածք (ԿԿԹ կուտակման, հավաքման, տեղափոխման, տեղակայման, տեսակավորման և վերամշակման/վնասազերծման տեխնիկական հնարավորություններ և ձևեր):

Նպատակ

2. Հզորացնել աղբահանության կառավարման ենթակառուցվածքները Գյումրիի համբողջ տարածքը սանիտար ահիզի ենթակա հանջներին համապատասխան սպասարկելու համար՝ հիմնելով աղբի կրճատման, վերամշակման, վնասազերծման և շրջակա միջավայրի պաշտպանությանն ուղղված մշտական գործընթաց:

Գ. Ֆինանսական-տնտեսական արդյունավետություն:

Նպատակ 3. Հասնել աղբահանության կառավարման ֆինանսական կայունությանը:

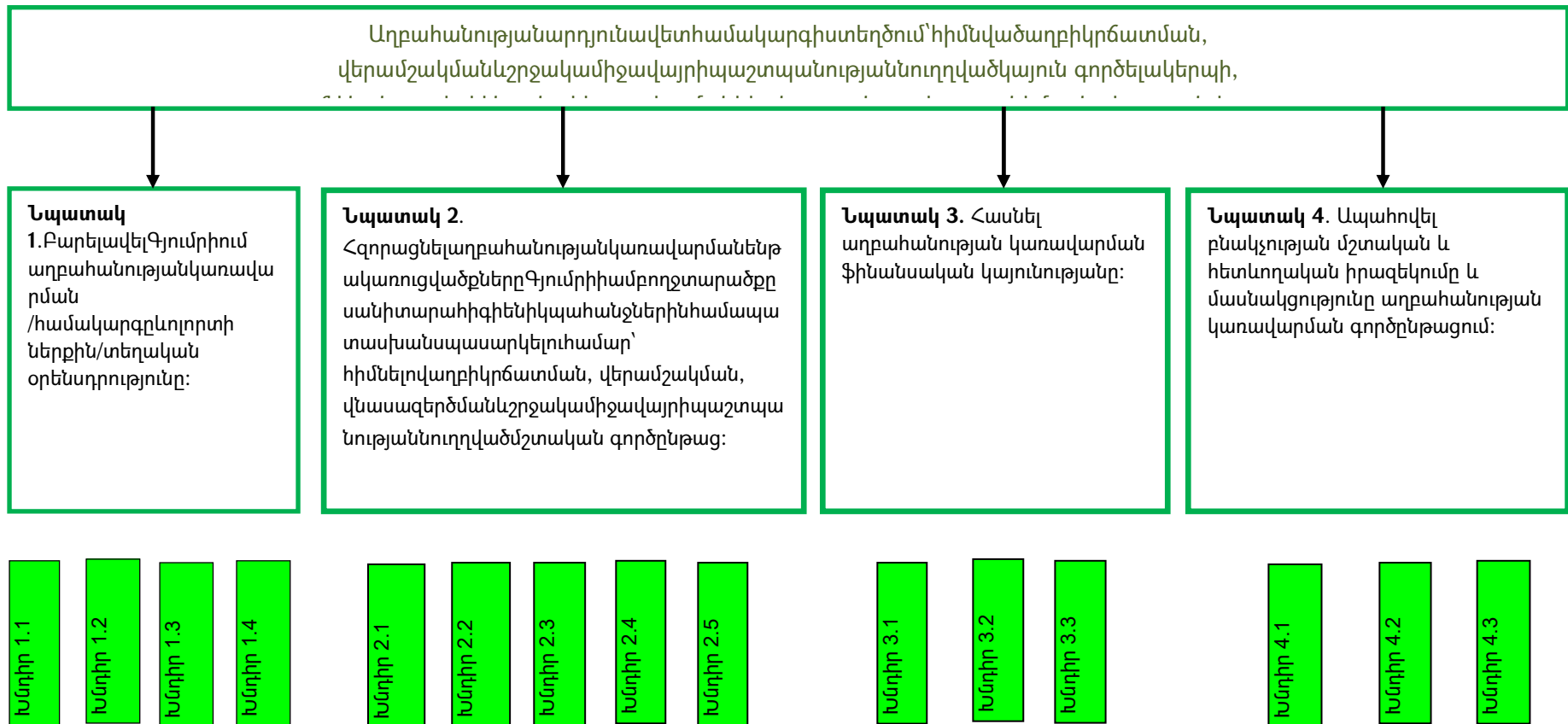
Դ. Հանրային իրազեկություն և մասնակցություն:

Նպատակ

4. Ապահովել բնակչության մշտական և հետևողական իրազեկումը և մասնակցությունը աղբահանության կառավարման գործընթացում:

Ստորև բերվում է տեսլականին նպատակներին ամփոփ սխեման.

Գյումրի համայնքի աղբահանության ռազմավարության տեսլականը և ռազմավարական նպատակները

Հիմնահարցեր և խնդիրներ

Աղբահանության ծառայության հետ կապված են մյուս ոլորտներին առնչվող բազմաթիվ հիմնահարցեր (պրոբլեմներ), որոնց լուծման շնորհիվ է հնարավոր աղբահանության կառավարման գործընթացի արդյունավետ զարգացումը: Այսպես, աշխատանքային խմբի հետ համատեղ քննարկվել, խմբավորվել և դասակարգվել են առաջադրած հիմնահարցերը: Աշխատանքային խմբի անդամների կողմից առաջադրված հիմնահարցերը խմբավորվել են չորս հիմնական ոլորտների, որոնք նշված են նախորդ բաժնում:

Խնդիրները ձևակերպվել են ըստ առաջնահայեցողական հիմնահարցերի:

Խխնդիրների լուծումները նպատակաուղղված են ռազմավարական առանձին նպատակների իրականացմանը:

Այդ խնդիրների լուծման առաջարկվող ճանապարհները հենց ծրագրերն/նախագծերն են: Ծրագրերի/նախագծերի իրականացման արդյունքները պետք է լինեն չափելի և իրականացման ալիքներ տված մանակահատվածում:

Խնդիրները խմբավորվել են ըստ առանձին ոլորտների,

որոնցից յուրաքանչյուրը ներկայացնում է առանձին ռազմավարական նպատակ:

Որևէ նպատակի իրականացումը պայմանավորված է առանձին խնդիրների լուծումով, այսինքն՝ ծրագրերի/նախագծերի իրականացմամբ:

Հաշվի առնելով առաջադրված խնդիրները՝ կազմվել են կոնկրետ ծրագրեր, որոնք ներառում են հիմնահարցին կարագրությունը, գործողությունները կամ առաջադրանքները, դրանց կատարման ժամկետները, պատասխանատուները, ֆինանսավորման հնարավոր աղբյուրները, յուրաքանչյուր ծրագրի սպասվելիք արդյունքները և կապը մյուս ծրագրերի հետ: Ժամանակաշրջանում ծրագրերը բաժանվել են երեք հիմնական մասերի՝ կարճաժամկետ, միջնաժամկետ և երկարաժամկետ ծրագրեր:

Աշխատանքային խմբի կողմից կատարվել է առաջնահերթությունների որոշում 1-5 սանդղակով՝ 1-ը համարելով ավելի քիչ առաջնահերթ և 5-ը՝ ամենառաջնահերթ:

Խնդիրներ, Գյումրի	Առաջնահերթության միավոր
Նպատակ 1: Կառավարում և ներքին օրենսդրություն	
Աղբահանության ծառայություն մատուցողների հետ երկարաժամկետ պայմանագրերի կնքում	4
Մասնավոր հատվածի ներգրավում աղբահանության իրականացման գործընթացում	4
Աղբի բաղադրության պարբերական ուսումնասիրություն	3
Աղբի բաղադրության որոշման կարողությունների բարձրացում	3
Աղբի տեսակավորման խթանում	2
Աղբահանության համակարգի ռազմավարության մշակում	1
Նպատակ 2: Աղբահանության կառավարման ենթակառուցվածքներ	
Գործող աղբավայրի փակում	5
Նոր աղբավայրի կամ տարածաշրջանային աղբավայրի հիմնում՝ տեսակավորման	5

Խնդիրներ, Գյումրի	Առաջնա հերթության միավոր
Ենթակառուցվածքներով	
Տեսակավորված աղբի միջանկյալ փոխաբեռնման կայանների և պահեստավորման կետերի հիմնում	5
Մամլիչկամանրացնողմեքենաների ձեռքբերում	5
Աղբի վերամշակման արտադրամասերի, հոսքագծերի հիմնում	5
Լրացուցիչաղբամանների տեղադրում խառը աղբի համար	4
Լրացուցիչաղբամանների պլաստիկ աղբի համար	4
Ախտահանող սարքավորումների ձեռքբերում	4
Նորմասնագիտացված տեխնիկայի ձեռքբերում	3
Նպատակ 3: Ֆինանսական արդյունավետություն	
Առանձին հաշվապահական հաշվառում՝ աղբահանության կառավարման գծով	4
Աղբահանության վճարների հավաքագրման մեծացում	4
Տուգանքների կիրառում	4
Աղբահանության իրականացման մեջ համայնքային բյուջեի մասնաբաժնի նվազեցում	4
Պլանավորման ծավալների մեծացում	3
Աղբահանության իրականացման ինքնարժեքի հաշվարկ	2
Եկամուտների և ծախսերի համակշռում	2
Փոստի/ բանկի միջոցով աղբահանության վարձավճարների գանձման կազմակերպում	1
Նպատակ 4: Հանրային իրազեկում և մասնակցություն	
Բնակիչների գոհունակության և վճարունակության հարցումների անցկացում	5
Շրջակա միջավայրի պահպանությանն ուղղված կրթության խթանում	5
Շրջակա միջավայրի պահպանությանն ուղղված շաբաթօրյակների կազմակերպում	5
Դպրոցահասակների համար բնապահպանական գիտելիքի մրցույթների կազմակերպում	5

Իրավիճակային վերլուծություն (SWOT)

Հաշվի առնելով Գյումրի

համայնքի աղբահանության ներկայիս իրավիճակը կատարվել է աղբահանության ներքին պոտենցիալի և արտաքին բարենպաստ ազդեցության, ինչպես նաև թույլ

կողմերի և արտաքին բացասական ազդեցությունների վերլուծություն (SWOT վերլուծություն):

Ստորև ամփոփված են կայացվում է այդ վերլուծության արդյունքները,

որոնք կատարվել են աշխատանքային խմբի անմիջական մասնակցությամբ:

Գյումրի համայնքի աղբահանության SWOT վերլուծություն

Ուժեղ կողմեր • Տարեցտարի հզորացող ավտոպարկ • Ավելի վերահսկելի աղբահանություն • Ավագանու որոշումներով կարգավորվող համակարգ • ԱՏՀ /GIS-ով վերահսկվող համակարգ • Տեսահսկման համակարգեր • Գոհ բնակիչ, հավաքագրման աճ • Համայնքի ղեկավարի և ավագանու լիակատար աջակցություն • Աղբահանության գծով սերտ համագործակցությունը բնապահպանական կազմակերպությունների հետ • Աղբահանության իրականացման համար նվազագույն ենթակառուցվածքների առկայությունը (աղբավայր, մեքենասարքավորումներ, աղբամաններ) • Աղբահանության սխեմայի/քարտեզի, ժամանակացույցի առկայությունը	Հեռավոր ու թշուհ ռեսուրսներ և բարենպաստ փոփոխություններ • Աղբահանության գծով դոնոր կազմակերպություններ հետ համագործակցություն՝ մասնավորապես «Դաշինք՝ հանուն կանաչ և կայուն կառավարման» ծրագրի շրջանակում • Ոլորտի համար պետական սուբվենցիոն միջոցների ներգրավման հնարավորություն • Աղբի տեսակավարման և վերամշակման հնարավորություններ
Թուֆ կողմեր • Չնախատեսված վայրերում շինարարական աղբի տեղադրում	ՎՏԱՆԳՆԵՐ • Ծխացող և սանիտարական նորմերին չհամապատասխանող աղբավայր • Աղբահանության պատշաճ իրականացման համար

- Քաղաքացիների հետ պայմանագրերի բացակայություն
- Պետական հիմնարկների հետ համագործակցության ուժեղացման անհրաժեշտություն
- Աղբավայրի ոչ պատշաճ վիճակը, ցանկապատի բացակայությունը
- Աղբամանների և աղբատարների որոշ մասի մաշվածություն և համալրման կարիք
- Մասնագիտացված նոր աղբատարների անհարաճեշտություն
- Աղբի տեսակավորման և վերամշակման մշակույթի և գործելակերպի պակասը
- Աղբահանություն իրականանացնողների, աղբարտադրողների գիտելիքի, հմտությունների, տեղեկատվության պակասի լրացման անհրաժեշտությունը
- Թափառող շների խնդիրը

- պահանջվող ներդրումներ կատարելու անհնարինությունը
- Մասնավոր հատվածի հետ աղբահանություն իրականացնելու նպատակով կնքվող պայմանագրի օրենսդրորեն սահմանափակ ժամկետը (ոչ ավել, քան մեկ տարի)
 - Կլիմայի փոփոխություն

1.3 Պլանավորման տարածքի բնութագիր

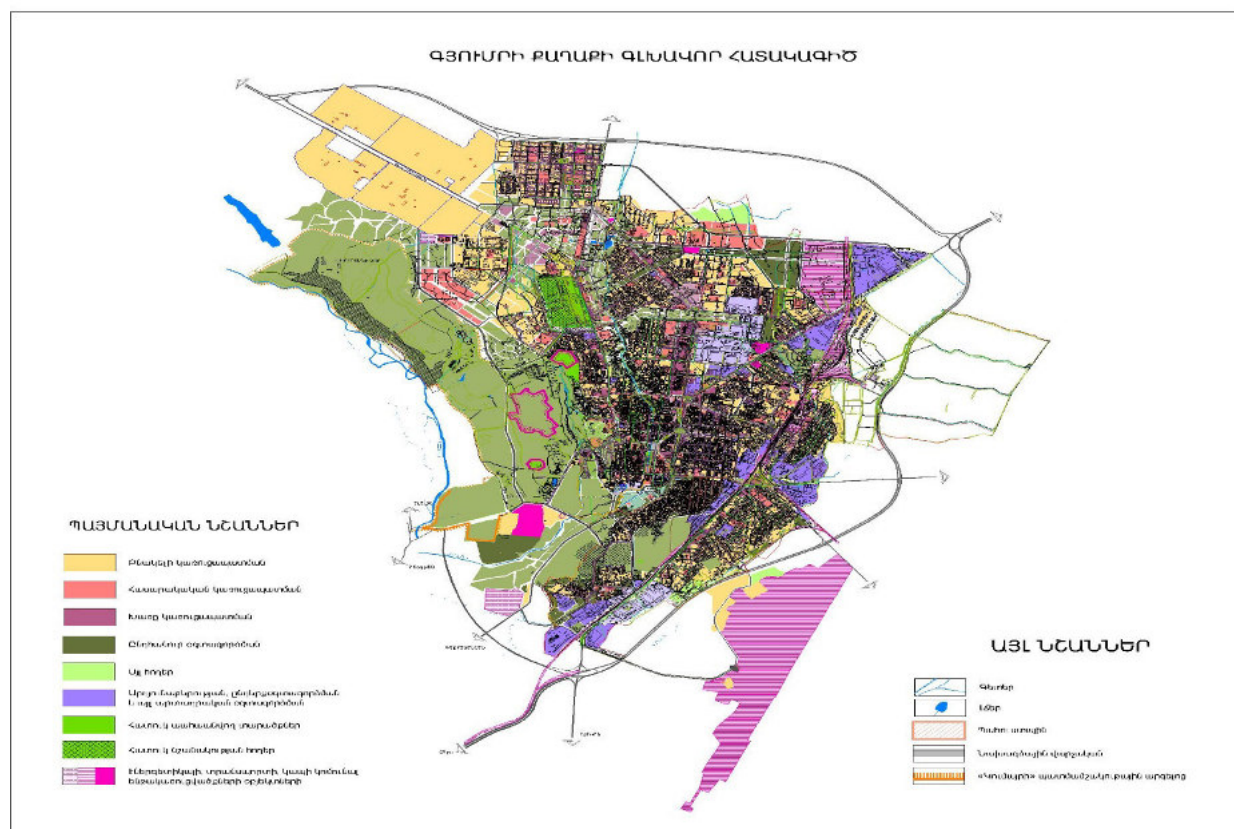
(Մեկ կամ ավելի համայնք կամ բնակավայրեր)

1.3.1 Պլանավորման տարածքի նկարագրություն՝ ըստ տարածքի տեսակների

	Ընդհանուր	Քաղաքային	Գյուղական	Արդյունաբերական	Կանաչ, անտառային
Տարածքը (հա)	4444	4444	0	34.1	65.2
Տարածքը տոկոսով ընդհանուրից (%)	100%	100%	0%		

Աղյուսակ 1 – Պլանավորման տարածքի նկարագրություն՝ ըստ տարածքի տեսակների (ներկա իրավիճակ)

1.3.2 Աշխարհագրական սահմաններ

1.3.3 Ժողովրդագրական տեղեկություններ

Գրանցված բնակչություն (մարդ)	Փաստացի բնակչություն (մարդ)	Տնտեսությունների թիվ	Անհատական բնակելի տներ	Բազմաբնակարան շենքերի թիվ	Բնակարանների թիվ
158,826	118,600	38,236	15,677	728	20,941

Աղյուսակ 2 - Ժողովրդագրական տեղեկություններ (ներկա իրավիճակ)

Համայնքում կան 728 բազմաբնակարան շենք՝ 20,941 բնակարաններով և 15,677 անհատական բնակելի տներ: Համայնքապետարանի տվյալներով՝ համայնքի բնակչության պաշտոնական թիվը կազմում է 158,826 մարդ, իսկ համայնքում փաստացի բնակվում են 118,600 մարդ: Տնային տնտեսությունների քանակը՝ 38,236 է:

1.3.4 Թափոն գոյացնող հիմնական աղբյուրների տեսակը և քանակը

Թափոն գոյացնող աղբյուրի տեսակ ¹³	Քանակ	Նշումներ
Բնակելի նպատակային նշանակության շենքեր		
Բազմաբնակարանային շենքեր	728	
Անհատական բնակելի տներ	15,677	
Ոչ բնակելի նպատակային նշանակության շենքեր		
Առևտրի (այդ թվում՝ շուկաների), հանրային սննդի և բնակչության սպասարկման այլ ծառայություններ իրականացնող շինություններ		
Հյուրանոցների և հյուրանոցային տնտեսության ծառայություններ, ինչպես նաև այլ գործունեություն իրականացնող հասարակական շինություններ		
Արտադրական, արդյունաբերական և գրասենյակային նշանակության շինություններ		
Կրթական մշակութային, առողջապահական, սպորտային, գիտահետազոտական և նմանատիպ այլ հասարակական շինություններ		
Շինություններ, որտեղ իրականացվում է մեկից ավելի առանձնացված տնտեսական գործունեություն:		

Աղյուսակ 3 - Թափոն գոյացնող հիմնական աղբյուրների տեսակը և քանակը (ներկա իրավիճակ)

1.4 Թափոնների քանակ և բաղադրություն

ԿԿԹ կառավարման պլանավորման համար թերևս ամենակարևոր ցուցանիշներն են պլանավորման տարածքում գոյացող թափոնների քանակը և բաղադրությունը (կազմը): Սա կարևոր է հատկապես գոյացող թափոնների քանակի կրճատմանն ուղղված ծրագրեր և միջոցառումներ մշակելու պարագայում,

¹³ Ցանկը կազմված է ՀՕ-237-Ն «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» ՀՀ օրենքին համահունչ:

երբ անհրաժեշտ է որոշել այն թիրախային աղբյուրները կամ հոսքերը, որտեղ թափոնների կրճատման միջոցառումները կլինեն ավելի արդյունավետ: Նույնը վերաբերում է վերամշակմանն ու օգտահանմանը:

Գոյացող թափոնների քանակի ընդունված ցուցանիշներից են.

- մեկ տարում գոյացող թափոնների ընդհանուր զանգվածը (տոննա տարեկան, տ/տարի),
- մեկ տարում գոյացող թափոնների կշիռը մեկ բնակչի հաշվով (մեկ բնակչի հաշվով, կգ/տարի),
- մեկ օրում գոյացող թափոնների կշիռը մեկ բնակչի հաշվով (մեկ բնակչի հաշվով, կգ/օր):

Գոյացող թափոնների բաղադրությունն ընդունված է հաշվարկել՝ ըստ յուրաքանչյուր բաժնեմասի ընդհանուր զանգվածի չափաբաժնի (տոկոսով): Այս կամ այն բաժնեմասի (օր.՝ փրփրապլաստ կամ կանաչ ապակի) ներառումը կախված է գնահատման մեթոդաբանությունից: Օրինակ՝ կարելի է գնահատել պլաստիկ թափոնների ընդհանուր չափաբաժինը կամ պլաստիկի առանձին տեսակներից յուրաքանչյուրի չափաբաժինը (տոկոսով), այսինքն՝ փափուկ պլաստիկ փաթեթավորում, փրփրապլաստ, խիտ պլաստիկ, այլ պլաստիկ:

Թափոնների բաղադրության պատշաճ գնահատումը ենթադրում է հստակ մեթոդաբանություն և ուսումնասիրությունների հաճախակիություն: Հայտնի է, որ թափոնների կազմը փոփոխվում է՝ տարվա սեզոններից կախված: Հետևաբար թափոնների բաղադրության ճիշտ ընդհանուր պատկեր ունենալու համար շատ կարևոր է սկզբնական գնահատումների ժամանակ ուսումնասիրությունները անցկացնել տարվա տարբեր սեզոններին: Հետագայում ուսումնասիրությունները կարելի է կրկնել մի քանի տարին մեկ՝ հաշվի առնելով դրա ռեսուրսատարությունը: Գնահատումը ցանկալի է կրկնել այն պարագայում, եթե արձանագրվել են կտրուկ տնտեսական կամ ժողովրդագրական փոփոխություններ, օրինակ՝ հացատների, ռեստորանների, սուպերմարկետների քանակի փոփոխություն, մեծ ներգաղթ կամ արտագաղթ և այլն:

Թափոնների բաղադրության գնահատում իրականացնելու դեպքում անհրաժեշտ է օգտվել *Թափոնների բաղադրության գնահատման ուղեցույցից*, որտեղ մանրամասն նկարագրված են մեթոդաբանությունը և ուսումնասիրությունն անցկացնելու համար անհրաժեշտ պայմաններն ու քայլերը: Այն դեպքում երբ բաղադրության գնահատում իրականացնելը հնարավոր կամ նպատակահարմար չէ, պլան կազմողը պետք է օգտվի այլ շրջաններում արված բաղադրության գնահատման արդյունքներից՝ հարմարեցնելով տեղական պայմաններին:¹⁴

1.4.1 Թափոնների քանակն ըստ հոսքերի և դրանց գործածության ձևերի

Թափոնի հոսքը պայմանական հասկացություն է, որը նկարագրում է ըստ որևէ հատկանիշի խմբավորված թափոնների շարժը գոյացումից մինչև վերօգտագործում, վերամշակում, օգտահանում, հեռացում կամ վերացում/թաղում: Այդ խմբավորման հիմքում սովորաբար ընկած է թափոնի հիմնական բաղադրիչ նյութը, թափոն հանդիսացող ապրանքատեսակը կամ այլ հատկանիշ, օրինակ՝ վտանգավորություն կամ գոյացման աղբյուր:

Պլանավորումը առավել արդյունավետ և հեշտ դարձնելու համար պետք է տարանջատել *հիմնական* հոսքերը (տե՛ս Աղյուսակ 5-ը) և *երկրորդային* հոսքերը, որոնցից սովորաբար բաղկացած են լինում *խառը չտեսակավորված* կոշտ կենցաղային թափոնները (տե՛ս Աղյուսակ 6-ը):

¹⁴ Թափոնների բաղադրության գնահատման ուղեցույցը հասանելի է հետևյալ կայքէջում՝ <https://ace.aua.am/hy/waste/composition/report/>:

Թափոնների հիմնական հոսքերն են՝

- **կոշտ կենցաղային թափոններ** (աղբամաններում տեղադրվող կենցաղային թափոններ, ներառյալ վերամշակելի),
- **խոշոր եզրաչափերի թափոններ** (աղբամաններում չտեղադրվող՝ 2 ք.մ. և ավել),
- **փաթեթավորում և փաթեթվածք** (կոմերցիոն գոտում գոյացող),
- **էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքերի թափոններ (ԷԷՍ)** (յուրաքանչյուր սարքավորում, որը սնվում է էլեկտրական ցանցից կամ մարտկոցներից),
- **վտանգավոր թափոններ (բացի ԷԷՍ թափոններից)** (օր.՝ ներկեր, քիմիկատներ, յուղեր, դյուրավառ նյութեր, դեղորայք, բժշկական թափոններ և այլն¹⁵),

¹⁵ Տե՛ս ՀԱՎԵԼՎԱԾ Բ - ԿԿԹ կառավարման քաղաքականությունները. միջազգային պարտավորություններ, ազգային գերակայություններ և առկա ռազմավարություն

2020 թ. -ի սեպտեմբերի 21-ին ՀՀ կառավարության կողմից ներկայացված Հայաստանի ռազմավարական զարգացման շրջանակը՝ «Հայաստանի փոխակերպման ռազմավարություն 2050»-ը, սահմանում է մեզանպատակներ, որոնցից մի քանիսն ուղիղ առնչություն ունեն թափոնների կառավարման հետ: Ընտրված մեզանպատակներն են՝

1. ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ԵՎ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ՀՈՂԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆ
2. ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՎՈՂ ԵՎ ՄԱՏՁԵԼԻ ԷՆԵՐԳԻԱ
3. ԲԻՋՆԵՍԻ ՀԱՄԱՐ ԳՐԱՎԻՉ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
4. ՄԱՔՈՒՐ ԵՎ ԿԱՆԱՉ ՀԱՅԱՍՏԱՆ:

2015 թ.-ին Հայաստանը նախաձեռնեց ազգայնացման և իրականացման մասնակցային գործընթաց կայուն զարգացման նպատակների համար (ԿԶՆ-ներ), որոնցից մի քանիսն ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն ներառում են թափոնների կառավարմանն առնչվող հարցեր: Ընտրված ԿԶՆ-ները հետևյալն են.

ԿԶՆ 7. ապահովել բոլորի համար մատչելի, հուսալի, կայուն և ժամանակակից էներգիայի հասանելիություն,

ԿԶՆ 12. ապահովել սպառման և արտադրության կայուն մոդելներ,

ԿԶՆ 13. ձեռնարկել անհապաղ գործողություններ՝ պայքարելու կլիմայի փոփոխության և դրա ազդեցությունների դեմ:

Թափոնների կառավարմանն առնչվող հարցերը նաև արտացոլված են առանցքային ազգային ռազմավարություններում և միջազգային համաձայնագրերում, ինչպիսիք են, օրինակ, ՀՀ կառավարության 2019-2023 թթ-ի ծրագիրը [iv], ՀՀ 2017-2036 թթ.կոշտ թափոնների կառավարման համակարգի զարգացման ռազմավարությունը [iv], Մաքուր արտադրության հայեցակարգը [iv], ՀՀ և ԵՄ միջև ստորագրված համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը (ՀԸԳՀ) [vi]:

ՀՀ սահմանադրություն և թափոններին վերաբերող միջազգային համաձայնագրեր

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության 10-րդ և 12-րդ հոդվածներում սահմանվում են բնական ռեսուրսների օգտագործման պայմանները: Մասնավորապես.

Հոդված 10. Սեփականության երաշխավորումը

1. Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչվում և հավասարապես պաշտպանվում են սեփականության բոլոր ձևերը:
2. Ընդերքը և ջրային ռեսուրսները պետության բացառիկ սեփականությունն են:

Հոդված 12. Շրջակա միջավայրի պահպանությունը և կայուն զարգացումը

1. Պետությունը խթանում է շրջակա միջավայրի պահպանությունը, բարելավումը և վերականգնումը, բնական պաշարների ողջամիտ օգտագործումը՝ ղեկավարվելով կայուն զարգացման սկզբունքով և հաշվի առնելով պատասխանատվությունն ապագա սերունդների առջև:
2. Յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է հոգ տանել շրջակա միջավայրի պահպանության մասին:

Հայաստանը թափոնների կառավարմանն առնչվող 10 միջազգային համաձայնագրերի կողմ է: Աղյուսակ 1-ում նշված են այդ համաձայնագրերի անուններն ու ստորագրման տարեթվերը:

#	Համաձայնագիր	Վավերացման տարի
1	«Մեծ հեռավորությունների վրա օդի միջսահմանային աղտոտվածության մասին» 1979 թվականի նոյեմբերի 13-ի կոնվենցիա	1997
2	«Շրջակա միջավայրի առնչությամբ տեղեկատվության մատչելիության, որոշումների կայացման գործընթացին հասարակության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին» կոնվենցիա (Հավելված 1)	1998
3	«Վտանգավոր թափոնների անդրսահմանային տեղափոխման և դրանց հեռացման նկատմամբ հսկողություն սահմանելու մասին» Բազելյան կոնվենցիա	1999
4	Արդյունաբերական վթարների անդրսահմանային ազդեցության մասին Հելսինկյան կոնվենցիա	1997
5	Միջազգային առևտրում առանձին վտանգավոր քիմիական նյութերի և պեստիցիդների վերաբերյալ նախնական հիմնավորված համաձայնության ընթացակարգի մասին Ռոտերդամի կոնվենցիա	2004
6	«Կայուն օրգանական աղտոտիչների մասին» Ստոկհոլմի կոնվենցիա	2004
7	«Աշխատած վառելիքի և ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման անվտանգության մասին» համատեղ կոնվենցիա	2013

8	Մնդիկի վերաբերյալ Մինամատայի կոնվենցիա	2017
9	«Էլեկտրոնային և էլեկտրատեխնիկական սարքավորումների թափոնների գործածության ոլորտում ԱՊՀ մասնակից պետությունների համագործակցության մասին» համաձայնագիր	2018
10	«Եվրասիական տնտեսական միության մաքսային տարածքով վտանգավոր թափոնների անդրսահմանային տեղափոխման մասին» Եվրասիական տնտեսական միության համաձայնագիր	2015
11	«Մաքսային միության մաքսային սահմանով ֆիզիկական անձանց կողմից անձնական օգտագործման ապրանքների տեղափոխման և դրանց բացթողման հետ կապված մաքսային գործառնություններ իրականացնելու կարգի մասին» 2010 թվականի հունիսի 18-ի համաձայնագիր	2010

Աղյուսակ 4 - Հայաստանի մասնակցությունը թափոնների կառավարմանն առնչվող միջազգային համաձայնագրերին
 Աղբյուր՝ Սույն զեկույցի հեղինակների կողմից փարբեր աղբյուրներից հավաքված տվյալներ

# Համաձայնագիր	Վավե րացմ ան տարի
1 Համաձայնագիր «ՀՀ կառավարության և Վրաստանի Կառավարության միջև շրջակա միջավայրի և բնական ռեսուրսների պահպանության բնագավառում համագործակցության մասին»	1997
2 Փոխըմբռնման հուշագիր «Հայաստանի Հանրապետության բնապահպանության նախարարության և Իրանի Իսլամական Հանրապետության բնապահպանական վարչության միջև բնապահպանական համագործակցության վերաբերյալ»	2001
3 Համաձայնագիր «Հայաստանի Հանրապետության բնապահպանության նախարարության և Տաջիկստանի Հանրապետության բնապահպանության նախարարության միջև շրջակա միջավայրի պահպանության բնագավառում համագործակցության մասին»	2003
4 Հայաստանի «Հանրապետության բնապահպանության նախարարության և Սիրիայի Արաբական Հանրապետության շրջակա միջավայրի հարցերով պետական նախարարության միջև բնապահպանության ոլորտում համագործակցության մասին» համաձայնագիր»	2009
5 Համաձայնագիր «Հայաստանի Հանրապետության բնապահպանության նախարարության և Լատվիայի Հանրապետության շրջակա միջավայրի պահպանության նախարարության միջև բնապահպանության ոլորտում համագործակցության մասին»	2009

Փոխըմբռնման հուշագիր «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և ԼՂՀ-ի բանակի Հանրապետության կառավարության միջև շրջակա միջավայրի բնագավառում համագործակցության մասին»	2011
---	------

Աղյուսակ 5 - Հայաստանի կողմից ստորագրված բնապահպանությանն առնչվող միջպետական համաձայնագրեր
Աղբյուր՝ Տարբեր աղբյուրներից հավաքված տվյալներ

ՀՀ կառավարության 2019-2023 թվականների ծրագիր

2019 թ.-ի փետրվարին հրապարակված կառավարության ծրագրով սահմանվում են երկրի բնապահպանական կառավարման ընդհանուր ուղղությունները՝ հատկապես կենտրոնանալով քիմիական նյութերի և թափոնների (ներառյալ հանքարդյունաբերական թափոնների)՝ բնապահպանական առումով արդյունավետ կառավարման վրա: Քաղաքացիների համար հարմար և էկոլոգիապես անվտանգ կենսապայմաններ ապահովելու և շրջակա միջավայրի ու հանրային առողջության վրա կոշտ կենցաղային թափոնների բացասական (վտանգավոր) ազդեցությունները նվազեցնելու նպատակով ծրագիրը նախատեսում է հետևյալը՝

- միջազգային ստանդարտներին համապատասխանող թափոնների կառավարման համակարգ հիմնելու ինստիտուցիոնալ շրջանակ,
- թափոնների կառավարման ծախսերի վերականգնում՝ թափոնների բարելավված հավաքման վճարի և ոլորտում ավելի արդյունավետ պայմանագրերի կնքման և իրավական շրջանակի միջոցով,
- թափոնների հեռացման և վերամշակման ծրագրերի իրականացում միջազգային հաստատությունների հետ համագործակցությամբ:

ՀՀ կառավարության ծրագրի կիրարկումն ապահովելու նպատակով ՀՀ կառավարության 16.05.2019 թ.-ի թիվ 650-Լ որոշմամբ հաստատվել է Կառավարության 2019-2023 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագիրը: Աղյուսակ 3-ը ցույց է տալիս կոշտ թափոնների կառավարման հիմնական ուղղություններին աջակցող գործողությունները, որոնք սահմանված են ծրագրում:

#	Գործողություն և արդյունք	Ժամկետ
95.1	«Քիմիական նյութերի մասին» օրենքին ախազի ծրագրապետի աշխատակազմի ներկայացնելը:	Հունիս 2020
95.4	Թափոնների կառավարման հայեցակարգային մոտեցումների մշակում (նպատակաուղղված յոթափուլի ներդրող աջակցման կանխարգելման ընկալման ծրագրի մշակում, վերամշակման ընդհանուր համաձայնագրի):	Օգոստոս 2019
97.1	Բնապահպանության նախարարության կողմից ընդհանուր թափոնաբերականության և թափոնների տրամադրման էլեկտրոնային համակարգի ներդրում:	Նոյեմբեր 2020
97.3	Շրջակա միջավայրի բաղադրիչների (մթնոլորտային օդի, ջրային ռեսուրսների՝ ներառյալ լճերի, հողերի, կենսաբազմազանության) և թափոնների հեռացման վայրերի մշտադիտարկման ցանցի ստեղծում:	Նոյեմբեր 2022
97.5	Շրջակա միջավայրի վերաբերյալ միասնական տեղեկատվական համակարգի ստեղծում:	Սեպտեմբեր 2023
99.1	Տնտեսական մեխանիզմների կիրառման միջոցով պաշտպանության թափոնների ծավալների կրճատում, մասնավորապես, մեկանգամյա օգտագործման պլիլեթիկ նյութի և տոպրակների ծավալների կտրուկ կրճատում:	Հունիս 2019

102 .1	Կրթության բոլոր մակարդակներում է կոլոգիական դաստիարակության արդյունավետ իրականացում:	Դեկտեմբեր 2020
102 .2	Ոչ ֆորմալ է կոլոգիական կրթության համակարգի զարգացում՝ հանրային իրազեկման մեխանիզմների կիրառմամբ:	2022-2023
226 .2	ՀՀ համայնքներում աղբահանության ծառայությունների դիմաց վարձավճարների հավաքման մակարդակի բարձրացում:	Սեպտեմբեր 2020
226 .3	Աղբահանության համակարգի ռազմավարության մշակում (Հանրապետության բոլոր համայնքներում գոյացող աղբի հավաքման, հեռացման և անվնաս տեղադրման կամ վերամշակման ապահովման նպատակով):	Օգոստոս 2019

Աղյուսակ 6 - Կոշտի թափոնների կառավարման հիմնական ուղղություններին ծրագրով (N-65Ա) սահմանված աջակցող գործողությունների ամփոփ նկարագրություն

Արտադրատեսակների համար արտադրողի (ներմուծողի) պատասխանատվության ընդլայնման (ԱՊԸ) համակարգերի ներդրման ռազմավարություն

2018 թ. -ի ապրիլի 12-ին ՀՀ կառավարությունն ընդունել է «Արտադրատեսակների համար արտադրողի (ներմուծողի) պատասխանատվության ընդլայնման համակարգերի ներդրման ռազմավարությանը և դրանից բխող 2018-2021 թվականների միջոցառումների ծրագրին հավանություն տալու մասին» արձանագրային որոշումը: ԱՊԸ հիմքում ընկած ռազմավարության համաձայն՝ արտադրողը կամ ներմուծողը, տվյալ առարկայի արտադրության (ներմուծման) սկզբնական փուլում նախատեսում է այդ արտադրատեսակի (ապրանքի) օգտագործման վերջնական փուլում առաջացող բնապահպանական ազդեցությունները կանխարգելող (կամ բացասական ազդեցությունները չեզոքացնող) միջոցառումներ ու կրում է վարչական և ֆինանսական պատասխանատվություն նշված բացասական ազդեցությունների վերացման համար: ԱՊԸ համակարգի նպատակները հետևյալն են.

1. թափոնների արտադրության կանխարգելում,
2. թափոնների քանակի նվազեցում դրանց գոյացման սկզբնաղբյուրում,
3. վերամշակում՝ որպես երկրորդային հումքային նյութեր,
4. վերամշակում՝ որպես երկրորդային էներգետիկ ռեսուրս,
5. թափոնների թաղում աղբավայրերում (թափոնների կառավարման ամենաքիչ նախընտրելի մեթոդ):

ԱՊԸ համակարգի ներդրման հիմնական երկարաժամկետ նպատակը բնապահպանական պահանջները բավարարող արտադրության խթանումն է, ինչը կօգնի կանխելու շրջակա միջավայրի աղտոտումը և նվազեցնելու բնական ռեսուրսների գործածությունը արտադրության բոլոր ցիկլերում, ինչպես նաև կրճատելու թափոնների վերամշակման ծախսերը:

Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր (ՀԸԳՀ)

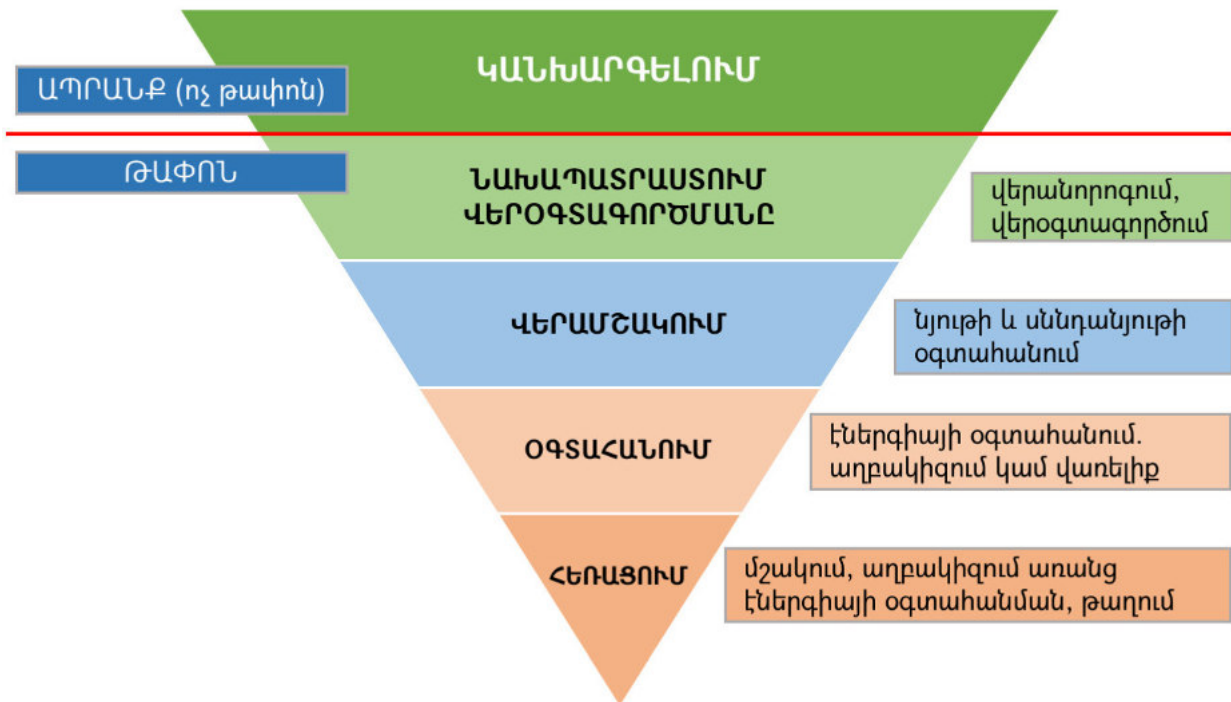
Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը ՀՀ և ԵՄ միջև ստորագրվել է 2017 թ.-ի նոյեմբերի 24-ին:

Ստորև ներկայացված են ՀԸԳՀ շրջանակում թափոնների կառավարման վերաբերյալ Հայաստանի ստանձնած պարտավորությունները, որոնք բերված են որպես թիրախներ՝ ենթակա իրականացման սահմանված ժամանակահատվածում.

-
- մինչև 2020 թ. -ը ունենալ հանրությանը բնապահպանական տեղեկություններ տրամադրող համակարգ,
 - մինչև 2021 թ.-ը մշակել աղբավայրերում տեղադրվող կենսաքայքայվող կենցաղային թափոնների քանակի կրճատման ազգային ռազմավարություն,
 - մինչև 2021 թ. -ը սահմանել վերահսկողության և մշտադիտարկման ընթացակարգեր՝ աղբավայրերի շահագործման, փակման և հետագա խնամքի փուլերում,
 - մինչև 2021 թ. -ը սահմանել դիմումների և թույլտվությունների համակարգ և թափոնների ընդունման (աղբավայրերում) ընթացակարգեր,
 - մինչև 2022 թ. -ը մշակել թափոնների կառավարման պլաններ՝ թափոնների հիերարխիայի հինգ քայլերի և թափոնների կանխարգելման ծրագրերի համաձայն,
 - մինչև 2023 թ. -ը սահմանել թափոնների հավաքում և փոխադրում իրականացնողների և գործողությունների ռեեստր,
 - մինչև 2024 թ. -ը սահմանել ամբողջական ինքնաձախսաձածկման մեխանիզմ՝ համաձայն «աղտոտողը վճարում է» և «արտադրողի ընդլայնված պատասխանատվություն» սկզբունքների,
 - մինչև 2024 թ. -ը սահմանել գոյություն ունեցող աղբավայրերի բարելավման պլաններ,
 - մինչև 2024 թ. -ն ունենալ սահմանված համակարգ, որն ապահովում է համապատասխան թափոնի մշակումը՝ նախքան դրա տեղադրումն աղբավայրում,
 - մինչև 2025 թ. -ը օպերատորների համար սահմանել պարտավորություններ՝ ձեռնարկելու անհրաժեշտ կանխարգելման և վերականգնման միջոցառումներ, ներառյալ պատասխանատվություն ծախսերի համար,
 - մինչև 2025 թ. -ը խիստ պատասխանատվություն սահմանել վտանգավոր աշխատանքային գործողությունների համար:

Թափոնների հիերարխիա

Թափոնների հիերարխիայի որդեգրումը և կիրառումը պետք է առաջնահերթ ռազմավարական ուղղություն դառնան Հայաստանի պետական և տարածքային կառավարման, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարման մակարդակներում:

Պատկեր 2 - Թափոնների հնգաստիճան հիերարխիա

Թափոնների հիերարխիան (ստորակարգում) սահմանում է թափոնների նվազեցման և կառավարման քայլերի առաջնահերթությունը և սովորաբար ներկայացվում է բուրգի տեսքով (տե՛ս ստորև բերված պատկերը): Գլխավոր պատկերված բուրգը նշանակում է, որ քաղաքականության ամենանախընտրելի քայլը թափոնների գոյացման կանխարգելումն է: Հաջորդ նախընտրելի քայլը թափոնների գոյացման կրճատումն ու այն նվազագույնի հասցնելն է վերօգտագործման, նորոգման և վերօգտագործման համար այլ նախապատրաստական աշխատանքների միջոցով: Նյութերի և սննդանյութերի օգտահանումը (վերամշակումը և կոմպոստացումը) մյուս նախընտրելի գործողությունն է, որին հետևում են օգտահանման այլ տարբերակներին միտված քայլերը, ինչպիսիք են, օրինակ, թափոններից էներգիա կամ վառելիք ստանալը: Եթե էներգիան օգտահանվում է այնպիսի գործընթացների արդյունքում, ինչպիսիք են այրումը, պիրոլիզը կամ աղբավայրում գազի կորզումը, ապա այն նույնպես պատկանում է հիերարխիայի այս մակարդակին: Վերջին և ամենաքիչ ցանկալի տարբերակը թափոնների հեռացումն է այն պարագայում, երբ կանխումը, վերօգտագործումն ու օգտահանումն այլևս հնարավոր չեն: Հեռացումը կա՛մ թափոնների տեղադրումն է սանիտարական աղբավայրերում (ըստ անհրաժեշտության՝ պատշաճ նախամշակում իրականացնելուց հետո), կա՛մ դրանց կիզումը՝ առանց էներգիայի օգտահանման, կա՛մ այլ ապահով հեռացումը:

Ազգային օրենսդրություն և ԿԿԹ կառավարման տեղական պլանավորմանը ներկայացվող պահանջներ

Ազգային օրենսդրություն

Թափոնների վերաբերյալ ՀՀ օրենսդրությունը ներառում է տասնյակ օրենքներ և թափոնների կառավարմանն առնչվող ենթաօրենսդրական ակտեր: Հայաստանը ստորագրել է թափոններին առնչվող

ավելի քան 10 միջազգային պայմանագիր և համաձայնագիր: Ստորև բերված **Ошибка! Источник ссылки не найден.**-ը ներկայացնում է ՀՀ օրենսդրական դաշտի ընդհանուր կառուցվածքը: Սույն բաժինն անդրադառնում է ներպետական օրենսդրության ընդհանուր շրջանակին՝ նշելով միայն էական կարգավորումները: Ինստիտուցիոնալ շրջանակին վերաբերող 2.5 գլխում քննարկվում են առանցքային պետական մարմինների իրավասություններն ու լիազորությունները:

Թափոններին առնչվող օրենսդրության պարզեցումն ու արդիականացումը առաջնային նպատակ են եղել սկսած 2008 թ.-ից: Տարբեր օրենսդրությունների մոտարկումը, ինչպես նաև օրենսդրության կիրարկման ներդաշնակեցումը եվրոպական մակարդակում սահմանվել են որպես գործողությունների առաջնահերթ նպատակ, հատկապես այն պատճառով, որ մոտարկումը ներառում է օրենսդրությունը պարզեցնելու հնարավորություն:

Պատկեր 3 - ՀՀ օրենսդրական շրջանակի կառուցվածքը
Աղբյուր՝ Սույն գեկույցի հեղինակների կողմից տարբեր աղբյուրներից հավաքված տվյալներ

Աղբահանության համակարգի 2021-2023 թթ. Ռազմավարությունը

ՀՀ կառավարության 2021 թ. ապրիլի 1-ի N 464 - Լ որոշման համաձայն հաստատվել է Հայաստանում աղբահանության համակարգի ռազմավարությունը և ռազմավարության կիրարկումն ապահովող 2021-2023 թվականների միջոցառումների ծրագիրը: Ռազմավարությունը սահմանում է աղբահանության կայուն համակարգի զարգացման ստորև ներկայացված գերակայություններն ու ուղղություններ: Դրանցից մի քանիսը (6-11) բխում են վերը քաննարկված թափոնների հիերարխիայի սկզբունքներից:

- 1) աղբահանության և սանիտարական մաքրման ծառայությունների բարելավումը.
- 2) աղբահանության և սանիտարական մաքրման արդյունավետ սխեմաների ներդրումը.

- 3) աղբահանության ծառայություն մատուցող-սպառող հարաբերությունների կարգավորումը.
- 4) աղբահանության ծառայությունների որակի գնահատման մեխանիզմների ներդրումը.
- 5) հանրապետության տարածքում աղբի պատշաճ հավաքման, տեղափոխման ու հեռացման, ինչպես նաև աղբավայրերի շահագործման նպատակով համապատասխան հազեցվածությամբ մասնագիտացված կազմակերպությունների ներգրավումը.
- 6) *շրջանաձև տնտեսության գործիքների կիրառումը.*
- 7) *գոյացող աղբի քանակի կրճատումը սկզբնաղբյուրում.*
- 8) կրկնակի օգտագործման կամ վերաօգտագործման, վերամշակման, վերականգնման և օգտահանման ենթակա թափոնների *տեսակավորված հավաքման մեխանիզմների ներդրումը.*
- 9) *աղբի վերաօգտագործման, վերամշակման, օգտահանման և էներգիայի վերականգնման գործողությունների կիրառումը և դեպի աղբավայր հեռացվող թափոնների քանակի կրճատումը*
- 10) աղբավայրում տեղադրվող *կենսաբանական քայքայման ենթակա թափոնների քանակի նվազեցումը.*
- 11) աղբի տեսակավորված հավաքման և դրանց կրկնակի օգտագործման կամ վերաօգտագործման, վերամշակման, օգտահանման և վերականգնման համար *խթանիչ մեխանիզմների կիրառումը:*

ԿԿԹ կառավարման տեղական պլանավորմանը ներկայացվող պահանջներ

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության (2015 թ. դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով) 9-րդ գլուխը նվիրված է տեղական ինքնակառավարմանը, որի 179-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, սահմանում է, որ «Տեղական ինքնակառավարումն իրականացվում է համայնքներում և որ տեղական ինքնակառավարումը տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավունքն ու կարողությունն է՝ համայնքի բնակիչների շահերից ելնելով, Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան, սեփական պատասխանատվությամբ լուծելու համայնքային նշանակության հանրային հարցերը»:

Սկզբունքորեն ՏԻՄ մարմիններն իրավունք ունեն անելու այն, ինչ բխում է իրենց համայնքի բնակիչների շահերից և արգելված չէ օրենքով: «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝

- համայնքի պարտադիր խնդիրներից են «... համայնքի աղբահանությունը և սանիտարական մաքրումը, կոմունալ տնտեսության աշխատանքների ապահովումը...»
- համայնքի ավագանին «...իրականացնում է «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված լիազորություններ».
- համայնքի ղեկավարը «...կազմակերպում է աղբահանությունը և սանիտարական մաքրումը, ինչպես նաև իրականացնում է «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված այլ լիազորություններ»:

ԿԿԹ կառավարման տեղական պլանի մշակմանը ներկայացվող առանձին իմպերատիվ իրավական պահանջներ ամրագրված չեն ՀՀ օրենսդրությամբ, այդ իսկ պատճառով համայնքները հիմնականում չունեն աղբի/աղբահանության կառավարման ռազմավարական պլաններ: Չնայած դրանց մշակման և համայնքի ավագանու կողմից ընդունման մի քանի հաջողված փորձեր եղել են միջազգային կազմակերպությունների դրամաշնորհային ծրագրերի շրջանակներում, այնուամենայնիվ, դրանք մնացել են թղթի վրա և գրեթե չեն կիրառվում:

Անգամ ներկա իրավակարգավորումներով՝ համայնքներն իրավունք ունեն և կարող են ունենալ ԿԿԹ կառավարման տեղական ռազմավարական պլաններ, սակայն առաջնորդվում են այն սկզբունքով, որ չկա

դրանք ունենալու իմպերատիվ պահանջ, և ինքնակամ չեն ձեռնարկում կարճաժամկետ, միջնաժամկետ և երկարաժամկետ ռազմավարական պլանավորում իրականացնելու քայլեր:

Ինստիտուցիոնալ կառուցակարգ. ազգային, տարածքային և տեղական կառավարման մարմինների դերը

Թափոնների կառավարման և աղբահանության ոլորտը կարգավորող ՀՀ գործող օրենսդրությունը խիստ կարիք ունի վերանայման. մասնավորապես պետք է հստակեցնել բոլոր սուբյեկտների լիազորությունների իրավական սահմանները՝ հիմք ընդունելով ԵՄ լավագույն փորձը և ՀՀ միջազգային պայմանագրերով ստանձնած պարտավորություններից բխող պահանջները:

Իրականում «Թափոնների մասին» և «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» երկու առանձին օրենքներում ոլորտի հասկացություններ սահմանելը և համանման հարաբերություններ կարգավորելը իրավական անհստակություն է ստեղծում, որը դժվարացնում է իրավական նորմերի պատշաճ կիրառումն ու պաշտպանությունը:

«Թափոնների մասին» ՀՀ օրենքում թեև փորձ է արված սահմանելու պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորությունների շրջանակները թափոնների կառավարման, աղբահանության և սանիտարական մաքրման ծառայությունների մատուցման բնագավառում, այն է՝ սահմանելու և տարանջատելու թափոնների հետ կատարվող կոնկրետ գործողությունները (օրինակ՝ թափոնների հավաքում, պահում, օգտագործում, մշակում, օգտահանում, հեռացում, վնասազերծում, տեղադրում, թաղում, փոխադրում և այլն), ինչպես նաև թափոնների գործածության ոլորտում պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավասությունները, այնուամենայնիվ, ազգային, տարածքային և տեղական ինքնակառավարման մարմինների դերը հստակեցնելու և առարկայացնելու կարիք ունի:

«Թափոնների մասին» ՀՀ օրենքի 11-րդ հոդվածը սահմանում է տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավասությունները համայնքի վարչական սահմաններում թափոնների գործածության ոլորտում.

Տեղական կարգավորումներ

Ոլորտի կարգավորման ներկա ժամանակաշրջանի խնդրահարույց հարցերից մեկն այն է, որ հստակ սահմանված չէ աղբահանության ծառայության նկարագրությունը և հիմնավորված կամ տարբերակված չէ դրան համապատասխան վճարվելիք տեղական վճարի չափը (սահմանված գինը)՝ ըստ մատուցվող ծառայության տեսակի և որակի:

Համայնքներում չեն տարանջատվում աղբահանության և սանիտարական մաքրման տարածքներն ու ծառայության շրջանակը, հետևաբար դժվար է տարանջատել համայնքային բյուջեի ծախսերն ըստ այդ

ծառայությունների, հատկապես այն դեպքերում, երբ աղբահանության ծառայությունն իրականացվում է ՀՈԱԿ-ների կողմից:

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» օրենքով պահանջվում է, որ համայնքի ավագանին հաստատի համայնքի սանիտարական մաքրման սխեման, սակայն իրավական տեսանկյունից ճիշտ կլինի սահմանել, որ համայնքի ավագանին պարտավոր է հաստատել աղբահանության կառավարման ռազմավարական պլանը, որի անբաժանելի մասը կլինի սանիտարական մաքրման սխեման:

ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանավորման կարևորությունը

ԿԿԹ կառավարման ազգային ռազմավարության նպատակների իրականացումը մեծապես կախված է տեղական մակարդակում թափոնների կառավարումից: Օրինակ՝ աղբավայր հեռացվող թափոնների քանակի կրճատման կամ օգտահանվող թափոնների քանակի ավելացման ազգային թիրախներին հասնելը կախված է տեղական մակարդակում տեսակավորված հավաքման պլանավորումից և դրա իրականացումից: Վերջինս հաճախ բխվում է մի շարք խնդիրների: Հայտնի է, որ տեսակավորված հավաքման արդյունավետությունն ուղղակիորեն կապված է բնակչության վարքագծից, ուստի պլանավորման անբաժանելի մաս պետք է կազմեն իրազեկության բարձրացման ծրագրերը և ՏԻՄ-երի կողմից համայնքի հետ տարվող այլ աշխատանքներ: ԿԿԹ տեղական կառավարման այլ մարտահրավերներից է ճշգրիտ տվյալներ հավաքելը, որը կարևոր դեր ունի պլանավորման գործում, ուստի և ՏԻՄ-երը պետք է պլանավորման մեջ ներառեն նաև անհրաժեշտ տվյալների հավաքման մեխանիզմների կիրառումը:

Ընդհանրապես պլանավորումն անհրաժեշտ է շրջակա միջավայրի պահպանությանն ուղղված բնակչության պահանջին համահունչ գործելու համար: Համայնքային իշխանություններն ու ծառայություններ մատուցողները, հաճախ զբաղված լինելով իրենց առօրյա գործունեությամբ, ուշադրություն չեն դարձնում ոլորտի միջնաժամկետ և երկարաժամկետ զարգացմանը: Կարևոր է նշել, որ հատկապես հնգամյա զարգացման ծրագրերում տեղ գտած աղբահանության պլանավորումը սովորաբար անդրադարձել է միայն աղբի հավաքմանն ու աղբավայր հեռացման հարցերին՝ դուրս թողնելով թափոնների կայուն կառավարման այնպիսի բաղադրիչներ, ինչպիսիք են, օրինակ, տեսակավորված հավաքումը և օգտահանումը, վտանգավոր թափոնների կառավարումը և այլն:

Պլանավորման գործընթացում հանրային մասնակցությունը

ԿԿԹ տեղական կառավարումը պատշաճ պլանավորելու համար համայնքն ապահովել է բնակչության և այլ շահառուների մասնակցությունը:

ԵՄ 2001/42/EC դիրեկտիվի համաձայն՝ հանրության ներգրավումը պարտադիր պահանջ է բնապահպանական ռազմավարական գնահատման համար, որի մեջ մտնում է նաև թափոնների կառավարումը: Այն համահունչ է նաև Օրհուսի կոնվենցիային, որի պահանջներից է համայնքի բնակչությանը և հասարակական կազմակերպությունների սեկտորին աստիճանաբար մասնակից դարձնել շրջակա միջավայրի պահպանությանն ուղղված համայնքային նշանակության իրավական ակտերի մշակման գործընթացին:

ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանի մշակմանը նախորդել են բազմաշահառու կողմերի հետ համայնքային ժողովների և աշխատանքային խմբերի ձևաչափով մի շարք քննարկումներ, որոնց նպատակն է եղել բացահայտել ԿԿԹ տեղական կառավարման հիմնախնդիրները, սահմանել առաջնահերթություններ, կատարել ուժեղ և թույլ կողմերի վերլուծություն (SWOT analysis), մշակել և ձևակերպել Պլանավորման տարածքում ԿԿԹ կառավարման տեսլականը և նպատակները:

Տվյալների հավաքագրման պահանջներ և ստանդարտներ

Արդյունավետ ռազմավարական պլանավորումը գրեթե անհնար է առանց հավաստի տվյալների առկայության, ուստի դրանց հավաքումը պլանավորման անբաժանելի մասն է: Որքան շատ և որքան հավաստի ու ճշգրիտ են մուտքագրվող տվյալները, այնքան ավելի ամփոփ և լիարժեք է հնարավոր նկարագրել և գնահատել առկա իրավիճակը, որը, ինչպես նշվել է, ԿԿԹ տեղական կառավարման պլանի երկու հիմնական բաղադրիչներից է: Հավաստի ու ճշգրիտ տվյալներ հավաքելն ամենևին հեշտ աշխատանք չէ, հատկապես երբ դա արվում է առաջին անգամ: Կարևոր է ստեղծել տվյալների հավաքի՝ արդյունավետ, հարատև ու կայուն մեխանիզմներ թե՛ ազգային, թե՛ համայնքային մակարդակով:

Պլանավորման համար թերևս ամենակարևոր տվյալներից մեկն է համայնքում գոյացող թափոնների քանակը՝ արտահայտված ըստ համայնքի (մարզի կամ երկրի) կամ մեկ շնչի՝ միավոր ժամանակահատվածում առաջացրած թափոնների զանգվածով: Օրինակ՝ Երևան քաղաքում 2019 թվականին գոյացել է մոտ 330 հազար տոննա կոշտ կենցաղային թափոն: Մեկ շնչի հաշվով ԿԿԹ գոյացման ցուցանիշը նույն տարվա համար կարտահայտվի որպես 325 կգ/տարի կամ 0.9 կգ/օր: Այս ցուցանիշները ճշգրիտ հաշվարկելու համար անհրաժեշտ են կայուն մեխանիզմներ, մասնավորապես՝ համայնքում աղբահավաք ընկերություններին հասանելի թափոնների կշռման ենթակառուցվածք ինչպես համայնքային աղբավայրում, այնպես էլ տեսակավորման կամ օգտահանման կայանքներում, եթե առկա են: Հակառակ դեպքում, այդ ցուցանիշը կլինի միայն մոտարկման արդյունք, որը պիտանի չի լինի, օրինակ, 3 տարվա կտվածքով համայնքում թափոնների գոյացման փոփոխությունները արձանագրելու համար:

Համայնքային աղբավայրերում տեղադրվող թափոնների քանակը մեկ այլ կարևոր ցուցանիշ է, որի մասին հավաստի և ճշգրիտ տվյալների հավաքն, ինչպես նշվեց, հնարավոր է միայն աղբավայրերում անցակետերի, կշեռքների և տարրական վերահսկողության առկայության պարագայում: Ճիշտ է՝ այլընտրանքային աղբյուր կարող է լինել համայնքից հավաքված թափոնները աղբավայր հեռացնող աղբատարների թիվը, սակայն ակնհայտ է, որ այդ դեպքում տվյալները ճշգրիտ չեն լինի, քանի որ քաշը հաշվարկվելու է ըստ աղբատարի ծավալի՝ ընդունված խտության գործակցով (օր. 0.5 տ/մ³), որը գրեթե միշտ տարբեր է: Վերջին դեպքում նաև հաշվի չեն առնվի խնդրո առարկա աղբավայրում անվերահսկելի ձևով տեղադրվող աղբի քանակները:

Մեկ այլ առանցքային ցուցանիշ է համայնքում գոյացող աղբի բաղադրությունը, որի ճշգրիտ գնահատումը հնարավոր է միայն հստակ մեթոդաբանությամբ և պարբերականությամբ արվող նմուշառման և վերլուծության պարագայում:

2000 թ.-ից Հայաստանում իրականացված ութ ծրագրերը ներառել են թափոնների քանակի և բաղադրության վերլուծություն՝ որպես ծրագրի մաս կամ դրա հիմնական նպատակ: Դրանք բոլորն

- **անվադողեր** (մարդատար և բեռնատար մեքենաների, հեծանիվների),
- **Շ/Ք թափոններ** (մեծ և փոքր շինարարական աշխատանքներից գոյացող),
- **շահագործման ոչ պիտանի մեքենաներ** (մարդատար և բեռնատար)
- **Պարտեզային թափոններ** (էտման թափոններ, տերևներ և այլ նմանատիպ թափոններ):

Թափոնների երկրորդային հոսքերը բերված են Աղյուսակ 6-ում և մանրամասն նկարագրված են *Թափոնների բաղադրության գնահատման ուղեցույցում*: Դրանք համապատասխանում են ԵՄ չափանիշներին համապատասխանող մեթոդաբանությանը:

Թափոնների գործածության ձևերը ներառում են հետևյալը՝

Կոդ	Թափոնների գործածության ձև	Նկարագրություն
I	Տեսակավորված հավաքում	Գոյացման սկզբնաղբյուրում որոշակի սխեմայով օպերատորի կողմից կազմակերպված թափոնի առանձին տեսակների հավաքում կամ առաջացնողի կողմից թափոնի ինքնափոխադրում դեպի տեսակավորման կենտրոն
II	Հավաքում (խառը և տեսակավորված)	Օպերատորի կողմից կազմակերպված տեսակավորված կամ չտեսակավորված հավաք, առաջացնողի կողմից թափոնի ինքնափոխադրում դեպի տեսակավորման կենտրոն
III	Վերօգտագործում (անգլերեն՝ reuse)	Ապրանքի բազմակի օգտագործում իսկզբանե տրված նպատակով (օր.՝ ապակե ջրի շշերի վաճում և վերօգտագործում նույն նպատակով)
IV	Վերակիրառում (անգլերեն՝ repurpose)	Թափոնների օգտագործում այլ նպատակներով, օր.՝ Շ/Ք թափոնները՝ որպես ծածկ աղբավայրում

իրականացվել են տարբեր մեթոդաբանությունների կիրառմամբ, երկրի տարբեր հատվածներում և տարբեր սեզոնների ընթացքում, ուստի և արդյունքները միմյանց հետ համադրելի չեն:

Ամենավերջին վերլուծությունն իրականացվել է 2019 թ.-ի ամռանը Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի (ՀԱՀ) Յակոբեան բնապահպանական կենտրոնի կողմից Հայաստանի կառավարության հետ համագործակցությամբ՝ «Թափոնների քանակի և բաղադրության ուսումնասիրություն» ծրագրի շրջանակում: Կոշտ կենցաղային թափոնների փորձանմուշներ են վերցվել 6 համայնքներում (Երևան, Արարատ, Կապան, Հրազդան, Գյումրի և Վանաձոր)՝ նպատակ ունենալով ձեռք բերելու ներկայացուցչական ընտրանք ողջ երկրի համար: Թեստերի իրականացման համար կիրառվել է ԵՄ-ում օգտագործվող (մասնավորապես Շվեդիայում) մեթոդաբանություն, որը հարմարեցվել է հայկական համատեքստին:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ Գ - Խառը չտեսակավորված կոշտ կենցաղային թափոններում սովորաբար պարունակվող վտանգավոր թափոնների ոչ ամփոփ ցանկ: Ամփոփ ցանկը տե՛ս ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված «Ըստ վտանգավորության դասակարգված թափոնների ցանկը հաստատելու մասին» հրամանում, որը հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=35639>:

V	Նյութի օգտահանում (վերամշակում)	Վերամշակման միջոցով մետաղե, ապակե, թղթե և պլաստիկ թափոններից երկրորդային հումքի արտադրություն
VI	Սննդանյութի օգտահանում (կոմպոստացում)	Աերոբ մշակման (կոմպոստացման) միջոցով թափոններից պարարտանյութի ստացում կամ չեզոքացում
VII	Էներգիայի օգտահանում վառելիքի տեսքով	Վերամշակման միջոցով թափոններից կենսագազի, բրիկետների, պելետի, բիոդիզելի և այլ վառելիքի ստացում
VIII	Էներգիայի օգտահանում (աղբակիզում, ինսինե րացում)	Բարձրաստիճան կիզման միջոցով թափոններից ջերմային կամ էլեկտրաէներգիայի արտադրություն
IX	Մշակում (վտանգավոր թափոնների չեզոքացում, վնասազերծում)	Բարձրաստիճան կիզման կամ այլ միջոցներով վտանգավոր թափոնների չեզոքացում, վնասազերծում կամ վերացում
X	Տեղադրում ոչ սանիտարական աղբավայրում	Ինքնաբերական կամ սանիտարական նորմերին չհամապատասխանող կերպով ստեղծված չվերահսկվող աղբավայրերում թափոնների տեղադրում
XI	Տեղադրում աղբավայրերում (ներառյալ սանիտարական)	Բոլոր տեսակի աղբավայրերում թափոնների տեղադրում

Աղյուսակ 4 – Պլանավորման մեջ օգտագործվող թափոնների գործածության ծները և դրանց նկարագրությունը

Թափոնի հիմնական հոսք	Գոյացում մեկ շնչի հաշվով (կգ/տարի մեկ շնչի հաշվով)	Գոյացում՝ ըստ տարեկան ընդհանուր քանակի (հազ. տ/տարի)	Թափոնների գործածության ձևեր ըստ քանակի											Նշումներ
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VII	IX	X	XI	
			ՏեսակաՎորված հավաքում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Հավաքում (խառը և տեսակավորված) (% ընդհանուր բնակչության թվովից)	Վերօգտագործում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Վերակիրառում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Նյութի օգտահանում (վերամշակում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Մնդա նյութի օգտահանում (կոմպոստացում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում վառելիքի տեսքով (կենսագազ, բրիկետ, բիոդիզել, RDF) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում (աղբակիզում, ինսիներացում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Մշակում (վտանգավոր թափոնների չեզոքացում, վնասագերծում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում Ոչ սանիտարական աղբավայրում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում աղբավայրերում (ներառյալ սանիտարական (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	
Կոշտ կենցաղային թափոններ	220	25,973.40		100%								100%	100%	
Խոշոր եզրաչափերի թափոններ												95%	95%	
Փաթեթավորում և փաթեթվածք												10%	10%	
ԷԷՍ (Էլեկտրական և Էլեկտրոնային սարքեր)														
Վտանգավոր թափոններ (բացի ԷԷՍ թափոններից)												100%	100%	
Անվադողեր														
Շ/Ք թափոններ	1,320	9.51				100%						100%	100%	
Շահագործման ոչ պիտանի մեքենաներ														

Աղյուսակ 5 - Թափոնների քանակն ըստ հիմնական հոսքերի և դրանց գործածության ձևերի (ներկա իրավիճակ)

Համայնքի փաստացի աղբարտադրող բնակչության թիվը 118600 է, իսկ իրավաբանական անձանց թիվը՝ 1653 է: ՀՀ Աղբահանության համակարգի 2021-2023թթ ռազմավարություն մեջ՝ մեկ մարդու կողմից արտադրված աղբի քանակն ընդունվել է 0.6կգ/մարդ/օր¹⁶: աղբի խտությունը 350 կգ/խոր.մ (ըստ www.unitconverters.net/volume/ton-register-to-cubic-meter.htm-հաշվիչի), իսկ իրավաբանական անձանց կողմից արտադրված աղբի քանակությունն ընդունվել է բնակչության կողմից արտադրված աղբի քանակության 40 տոկոսին հավասար¹⁷:

Գյումրի համայնքում փաստացի աղբարտադրող բնակչության կողմից արտադրվել է մոտ նույն քանակությամբ աղբ՝ 25973 տ կամ 74210 խոր.մ՝ Մանրամասները ներկայացված են ստորև, աղյուսակում.

		2021թ
Համայնքում բնակչության կողմից արտադրվող ԿԿԹ/տարի	խմ	74210
Համայնքում բնակչության կողմից արտադրվող ԿԿԹ/տարի	տ	25973
Համայնքում ի/ա կողմից արտադրվող ԿԿԹ/տարի	խմ	29684
Համայնքում ի/ա կողմից արտադրվող ԿԿԹ/տարի	տ	10389
Համայնքում բնակչության և ի/ա կողմից արտադրվող ԿԿԹ/տարի	խմ	103894
Համայնքում բնակչության և ի/ա կողմից արտադրվող ԿԿԹ/տարի	տ	36363
Համայնքում պլաստիկ թափոնների տարեկան քանակությունը	խմ	11328
Համայնքում պլաստիկ թափոնների տարեկան քանակությունը	տ	4000

Քանի որ ընդունված է, որ իրավաբանական անձանց կողմից արտադրված աղբի քանակությունը կազմում է բնակչության կողմից արտադրված աղբի մոտ 40 տոկոսը, ապա համայնքում 2021թ իրավաբանական անձինք արտադրել են մոտ 29684 խոր.մ կամ 1089տ աղբ: Այսպիսով, 2021թ համայնքում բնակչության և իրավաբանական անձանց կողմից միասին արտադրվել 103894 խոր.մ կամ 36363 տ աղբ:

Հաշվի առնելով այն փաստը, որ համայնքում շահագործվող աղբամանների տարողությունը հավասար է շուրջ 350000 խոր.մ, ապա կարելի է եզրակացնել, որ դրանց քանակությունը լիովին բավարար է բնակչության և իրավաբանական անձանց կողմից արտադրված աղբը կառավարելու համար, եթե վերջիններս աղբը հեռացնում են սահմանված տեղերում, աղբամաններում:

Հաշվի առնելով աղբահանության համար ներկայումս շահագործվող մասնագիտացված աղբատար մեքենաների թափքերի ընդհանուր բեռնատարողությունը 2021թ՝ 138 258 խոր.մ, սեղմման գործակիցները (եթե առկա են և գործել են ամբողջ հզորությամբ) և երթերի քանակը՝ կարելի է եզրակացնել, որ 2021 թ շահագործվող աղբատարներով արտադրված աղբի միայն 5%-ը չի կառավարվել:

¹⁶Քաղաքային համայնքերի համար հիմք է ընդունվել 0,6կգ/օր/մարդ նորմը – ՀՀ աղբահանության համակարգի ռազմավարություն Աղբահանության համակարգի 2021-2023թթ ռազմավարություն, 2021 թ. ապրիլի 1-ի N 464 - L

¹⁷Նույն տեղում:

Կատեգորիա	Թափոնի երկրորդային հոսք	Գոյացում մեկ շնչի հաշվով	Գոյացում ըստ տարեկան ընդհանուր քանակի (հազ. տ/տարի)	Թափոնների գործածության ձևեր ըստ քանակի										
				I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
				Տեսակավորված հավաք (%) ընդհանուր գոյացած քանակից)	Հավաքում (խառը և տեսակավորված) (%) ընդհանուր բնակչությանից)	Վերօգտագործում (%) ընդհանուր գոյացած քանակից)	Վերակիրառում (%) ընդհանուր գոյացած քանակից)	Նյութի օգտահանում (վերամշակում) (%) ընդհանուր գոյացած քանակից)	Մննդանյութի օգտահանում (կոմպոստացում) (%) ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում (վառելիքի տեսքով) (%) ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում (աղբակիզում, ինսիներացում) (%) ընդհանուր գոյացած քանակից)	Մշակում (վտանգավոր թափոնների) (%) ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում ոչ սանիտարական աղբավայրում (%) ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում աղբավայրերում (ներառյալ սանիտարական ընդհանուր գոյացած քանակից)
A. Օրգանական (սննդի և սննդամթերքի, բույսերի մնացորդներ)	A1. Խոհանոցային		59											
	A2. Այգիկա-տնտեսական													
	A3. Այլ կենսաքայքայվող թափոններ													
B. Թուղթ և սովորաբար ուղղորդված	B1. Թերթեր և		5											
	B2. Ծալքավոր													
	B3. Թղթե փաթեթավ													
	B4. Այլ թուղթ													
C. Պլաստիկ	C1. Փափուկ		11											
	C2. Փրփրապլ													
	C3. Խիտ պլաստիկ													
	C4. Այլ պլաստիկ													
D. Ապակի	D1. Ապակե փաթեթավ		3											
	D2. Այլ ապակի													
E. Մետաղներ	E1. Մետաղե		2											
	E2. Այլ մետաղներ													
F. Այլ ոչ օրգանական	F1. Այլ ոչ օրգանական		21											
G. Վտանգա	G1. Վտանգավ													
H. Խառը էլեկտրակ	H1. Խառը էլեկտրակ													
I. Այլ	I1. Փայտ													
	I2. Տեքստիլ													
	I3. Տակաշորե													
	I4. Որևեղային խմբի													

Աղյուսակ 6 - Թափոնների քանակն ըստ երկրորդային հոսքերի և դրանց գործածության փուլերի (ներկա իրավիճակ)

1.4.2 Թափոնների բաղադրությունն ըստ բաժնեմասերի

Տարբերակ Ա (շատ ընդհանուր)	%	Տարբերակ Բ (ըստ հիմնական բաժնեմասերի)	%	Տարբերակ Գ (ըստ երկրորդային բաժնեմասերի)	%
Օրգանական	59	A. Օրգանական	59	A1. Խոհանոցային թափոն	59
				A2. Այգուց ստացված թափոն	
				A3. Այլ կենսաքայքայվող թափոն	
Թուղթ և ստվարաթուղթ	5	B. Թուղթ և ստվարաթուղթ	5	B1. Թերթեր և այլն	5
				B2. Ծալքավոր ստվարաթուղթ	
				B3. Թղթե փաթեթավորում	
				B4. Այլ թուղթ	
Պլաստիկ	11	C. Պլաստիկ	11	C1. Փափուկ պլաստիկ փաթեթավորում	11
				C2. Փրփրապլաստ	
				C3. Խիտ պլաստիկ	
				C4. Այլ պլաստիկ	
Ապակի	3	D. Ապակի	3	D1. Ապակե փաթեթավորում	3
				D2. Այլ ապակի	
Մետաղներ	1.5	E. Մետաղներ	1.5	E1. Մետաղե փաթեթավորում	1.5
				E2. Այլ մետաղներ	
Այլ թափոններ	20.5	F. Այլ ոչ օրգանական	6	F1. Այլ ոչ օրգանական	6
		G. Վտանգավոր թափոն (չի ներառում էլեկտրական թափոններ)	0.3	G1. Վտանգավոր թափոն	0.3
		H. Խառը էլեկտրական թափոններ	0.3	H1. Խառը էլեկտրական թափոններ	0.3
		I. Այլ	13.9	I1. Փայտ	0.5
				I2. Տեքստիլ	9
				I3. Տակաշորեր, սանիտարական անձեռոցիկներ և այլն	3
				I4. Որևէ այլ խմբի չպատկանող այլ նյութեր	1.4

Աղյուսակ 7 - Թափոնների բաղադրությունն ըստ բաժնեմասերի (ներկա իրավիճակ)

Հայաստանում, վերջին տասնամյակում, իրականացվել են աղբի բաղադրության որոշման մի քանի ուսումնասիրություններ: Սակայն դրանք համապարփակ չեն եղել և չեն կարող տալ աղբի կազմության հստակ պատկեր, քանի որ վերաբերում են առանձին համայնքերի: մեծ, փոքր, գյուղական, քաղաքային և այլն: Վերջին ուսումնասիրությունը կատարվել է Հայաստանի Ամերիկյան համալսարանի Յակոբեան բնապահպանական կենտրոնի կողմից՝ Շվեդական միջազգային զարգացման գործակալության (SIDA)